

ΔΟΜΗΝΙΚΟΣ ΘΕΟΤΟΚΟΠΟΥΛΟΣ

Μετά τὸν Πανσέληνον, τοῦ ὁποῦ μόνον τὸ ὄνομα, ἐν γένει, γνωρίζομεν, ὁ διασημότερος Ἕλληνας ζωγράφος ἦτο ὁ Θεοτοκόπουλος. Τούτου ὅμως οὔτε τὸ ὄνομα καλογνωρίζομεν ἕνεκα συγχύσεως ἀδικαιολογήτου, εὐθυνούσης τὸ καθ' ἡμᾶς τὸν κλεινὸν Ἀνδρέαν Μουστοξύδη. Ἰδοὺ πῶς: Τὸ πρᾶγμα εἶναι ἄξιον περιεργείας, ὡς πρόσθετος ἀπόδειξις τῆς εὐκολίας μὲ τὴν ὁποίαν πληροφορεῖται ἐσφαλμέναι διαδίδονται καὶ διαιωνίζονται.

Εἰς τὸν Ἑλληνομνήμονα¹, εἰς διατριβὴν ἐπιγραφομένην «Κυριακὸς ἡ Δομήνικος Θεοσκόπολις», λέγονται εἰς τὴν πρώτην παράγραφον τὰ ἐξῆς: «Δομήνικος, ὁ πρὸ Ἰταλοῖς ἀπὸ τοῦ ἰδίου ἐθνικοῦ ὀνόματος, καίτοι ἀγνωστομένης τῆς πατρίδος αὐτοῦ, Γραικὸς-Greco ἡ delle Greche, λεγόμενος, ἐπωνομάζετο Θεοσκόπολις, ὡς αὐτὸς ὑπογράφεται ἐν τινι τῶν ἰδιοχειρῶν αὐτοῦ πινάκων. Ἐπικαλεῖται δὲ ὑπὸ τῶν πλειοτέρων Θεοτοκόπουλις, καὶ τις μάλιστα ἐκ τῆς διττῆς ἐπωνυμίας ἀπατηθεὶς δύο ἔπλασε διάφορα πρόσωπα, τὸν Θεοσκόπολιν καὶ Θεοτοκόπολιν». Ἐν ὑποσημείωσει δὲ ἀναφέρει τὸν Ticozzi, ὡς ἐνοχον τοῦ λάθους τούτου. Ἀλλ' ἀτυχῶς καὶ τὰ λοιπὰ εἶναι ἀνεξαιρέτως ὅλα λανθασμένα.

Πράγματι, ὁ Ticozzi εἰς τὸ λεξικόν του² ὑπὸ τὴν λέξιν Delle Greche κατατάσσει τὸν Domenico Teoscopoli, «μιμητὴν ἐὰν ὅχι μαθητὴν τοῦ Τιτιανού, ἐπιδοθέντα ἐπιτυχῶς εἰς τὴν ζωγραφικὴν καὶ τὴν χάραξιν πολυτίμων λίθων», ὑπὸ δὲ τὴν λέξιν Theotocopoli ἀναφέρει τὰ κοινῶς γνωστὰ περὶ τοῦ ἡμετέρου Δομήνικου. Τὸ λάθος τοῦ κυρίως εἶναι τοῦτο: ὅτι ἔδωκε εἰς τὸν Delle Greche τὸ ἀνύπαρκτον ὄνομα Teoscopoli, μὴ συγχύσας ὅμως τὸν Delle Greche μὲ τὸν Θεοτοκόπουλον. Τὴν σύγχυσιν ταύτην δὲν ἀπέφυγεν ὁ Μουστοξύδης, δὲν ἦτο δὲ αὐτὸς ὁ πρῶτος ἀμαρτήσας. Ἠμάρτησεν ὅμως μὴ συμβουλευθεὶς τουλάχιστον τὸν Zani. Οὗτος εἰς τὴν Ἑγκυκλοπαιδεῖαν του³, παρεκτὸς δεκατριῶν καλλιτεχνῶν ἐπιλεγομένων Greco, παρεκτὸς ἐνὸς Grechi καὶ τριῶν della Greca ἢ Greca.

καταλέγει τὸν Domenico dalle Greche, «ἐργαζόμενον εἰς Βενετίαν κατὰ τὸ 1549, ἀτόπως» δὲ συγχυσθέντα μὲ τὸν Domenico Campagnola καὶ ἐτι ἀτοπώτερον μὲ τὸν Domenico Teotocopoli.

Καὶ ὁ Γερμανὸς G. K. Nagler¹ ἀποδίδει εἰς τὸν Δομήνικον τὰ δύο ἐπώνυμα, Teoscopoli ἢ Teotocopoli, καὶ φαίνεται ὅτι παραδέχεται ὡς ὀρθὴν τὴν πρώτην γραφὴν, μεταχειριζόμενος αὐτὴν εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ ἔργου του. Ἐὰν τυχὸν περιέπεσεν εἰς τὴν πλάνην δολασθεὶς ἐκ τοῦ κύρους τοῦ Μουστοξύδου, τότε δικαιοῦνται ἐτι μᾶλλον ὅσοι ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀντέγραψαν τὸν πολυμαθὴ Κερκυραῖον καὶ παρεδέχθησαν ἀνεξελέγκτως τὸ ὄνομα Θεοσκόπολις².

Οἱ Ἰσπανοί, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ὁποίων ὁ Ἕλληνας ζωγράφος διεβίωσε, οὐδέποτε ὑπέπεσαν εἰς τὸ λάθος τοῦτο. Εἰς τὰ λεξικά των καὶ εἰς τὰς ἱστορίας τῆς γραφικῆς τὸ ὄνομα του γράφεται ὀρθῶς πάντοτε. Ἀποβαίνει δὲ τόσον μεγαλειτέρα ἢ πρὸς αὐτὸν ἀδικία τῶν συμπατριωτῶν του ὅσοι τὸ παρεμόρφωσαν, καθόσον ὁ Δομήνικος, σεμνυνόμενος διὰ τὴν καταγωγὴν του καὶ φέρων ὑπερηφάνως τὸ ἐπώνυμον Greco, ὑπέγραφεν ἑλληνιστὶ τὸ ὄνομα του ἐπὶ ὅλων σχεδὸν τῶν εἰκόνων του, ἢ τουλάχιστον ἐπὶ τῶν πλείστων, ὅχι δὲ μόνον «ἐν τινι τῶν ἰδιοχειρῶν αὐτοῦ πινάκων», κατὰ τὸν Ἑλληνομνήμονα παραδειγμα τοῦτο καλὸν καὶ ἄξιον μιμήσεως, ἀλλὰ μὴ ἀκολουθούμενον συνήθως παρὰ τῶν διεσπαρμένων εἰς τὴν Ἑσπερίαν συγχρόνων Ἑλλήνων καλλιτεχνῶν. Ἡ δὲ ἑλληνικὴ του ὑπογραφή εἶναι καθαρὰ καὶ εὐανάγνωστος: «Δομήνικος Θεοτοκόπουλος ἐποίησεν». Ὡστε οὐδεμίαν φέρεται ἐκεῖνος εὐθύνην διὰ τὸ σφάλμα ὧσιν ἐστρέβλωσαν τὸ οἰκογενειακόν του ὄνομα, καθὼς οὔτε καὶ διὰ τὴν αὐθαίρετον ἐξελληνίσιν τοῦ ὀνόματος Δομήνικος εἰς Κυριακός.

Ὡς πρὸς τὴν ἰδιαίτεράν πατριδα του, ὁ Μουστοξύδης καθὼς εἶδομεν λέγει ὅτι ἀγνωεῖται, εἰς τοῦτο δὲ συμφωνοῦν ὅλοι οἱ γράψαντες περὶ Θεοτοκοπούλου Ἰσπανοί, Ἰταλοὶ καὶ ἄλλοι. Μόνος νομίζω ὁ γράψας τὸν ἀξιόλογον ἄλλως κατὰλογον τῆς ἐθνικῆς ἐν Λονδίῳ πινυκοθήκης³ λέγει ὅτι ἐγεννήθη εἰς μίαν τῶν ἐνετικῶν ἐπικρατειῶν (States!), ἀλλὰ δὲν ἀναφέρει πῶθεν ἠρύσθη τὴν παράδοξον πληροφορίαν. Εἰς ὅλας τὰς περὶ αὐτοῦ βιογραφικὰς σημειώσεις μνημονεύεται ἡ Ἑλληνικὴ του καταγωγὴ, ἐπιμαρτυρουμένη ἐκ τῆς ἐπωνυμίας Greco, ἐπωνυμίας διὰ τῆς ὁποίας ἔγεινε καὶ ἔμεινε γνωστός, καὶ ζῶν καὶ μετὰ θάνατον, ἀπαλλασσομένων οὕτω τῶν ξένων τῆς δυσκόλου προφορᾶς τοῦ πολυσυλλάβου ὀνόματός του. Πανταχοῦ ὅμως προστίθεται ὅτι ἄγνωστος ἡ πατρίς του.

Ἀλλ' ὅμως οὔτε κατὰ τοῦτο πταίει ὁ Θεοτοκόπουλος. Εἰς ἓνα τῶν γνωστότερων καὶ μεγαλειτέρων πινάκων του, εἰς τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαυ-

¹ Ἐκδοθέντα ὑπὸ Α. Νικολαΐδου Φιλadelphεύς, Ἀθήναι 1843. Σελ. 270-276.

² Dizionario degli Architetti, Scoltori, Pittori. Milano 1831.

³ Enciclopedia matodica critico-ragionata delle Belle Arti, del abate d. Pietro Zani. Parma 1822.

¹ Neues Allgemeines Künstler Lexicon, München 1847.

² Ἰδε Κ. Σάββα «Νεοελληνικὴν Φιλολογίαν» σ. 224.

³ A popular handbook to the National Gallery. London (Macmillan) 1888 σελ. 381.

ρική, ζωγραφισθείσαν διὰ τὸ Ἑσχοριὰλ καὶ ἐκεῖ εὐρισκομένην εἰσέτι, ἐπρόσθεσε μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὀνόματός του τὴν λέξιν *Κρής*. Ἡ ἀνάγνωσις τῆς λέξεως οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον δισταγμὸν ἐπιδέχεται καὶ εἶναι ἀπορίας ἄξιον πῶς διέφυγε τὴν προσοχὴν τῶν πρὸ ἐμοῦ ἰδόντων τὴν εἰκόνα. Νομίζω τουλάχιστον ἰδικήν μου τὴν ἀνακάλυψιν ὅτι ἡ Κρήτη δύναται νὰ προσθέσῃ καὶ τοῦ ζωγράφου τούτου τὸ ὄνομα εἰς τὸν μακρὸν κατάλογον τῶν ἐνδόξων τέκνων τῆς.

Ἐγεννήθη ἄρα γε εἰς Κρήτην ἢ εἰς Βενετίαν; Ἴσως εἰς τὰ πολύτιμα τῆς Βενετίας ἀρχεῖα εὐρεθῇ ποτε ἡ λύσις τῆς ἀπορίας. Ἄλλως, ἡ προσθήκη τῆς λέξεως *Κρής* εἰς τὸ ὄνομά του δὲν συνεπάγεται ἐξ ἀνάγκης τὴν εἰς Κρήτην γέννησίν του. Ἡ καλὴ συνήθεια τοῦ νὰ μὴ λησμονῶμεν τὸν τόπον τῆς καταγωγῆς μας ἐπικρατεῖ καὶ σήμερον ἔτι παρ' ἡμῖν, πολλοὶ δὲ λέγονται Κρήτες, Ἡπειρώται ἢ Μακεδόνες, τῶν ὁποίων οὔτε οἱ πατέρες οὔτε οἱ πάπποι εἶδον ποτὲ τὴν κοιτίδα τοῦ γένους των. Οὕτω ἴσως καὶ ὁ Θεοτοκόπουλος. Ἡ Κρήτη τότε ἦτο κτῆσις Βενετικῇ· αἱ σχέσεις μεταξύ τῆς Ἑλληνικῆς μεγαλονήσου καὶ τῆς μητροπόλεως ἦσαν στεναὶ καὶ συνεχεῖς, ἡ δὲ Ἑλληνικὴ εἰς Βενετίαν ἀποικία ἦτο πολυάριθμος καὶ ἀκμάζουσα, ὥστε ἐνδέχεται οἱ γονεῖς του νὰ εἶχον ἤδη ἐγκατασταθῇ ἐκεῖ, καθὼς ἐπίσης ἐνδέχεται νὰ ἦλθεν ὁ νεαρὸς Κρής ἐκ τῆς πατρίδος του εἰς Ἰταλίαν χάριν ἐκπαιδεύσεως καὶ πρὸς εὐρεσιν τύχης. Πολλοὶ τότε Ἕλληνες μετέβαινον οὕτω εἰς τὴν Ἑσπερίαν, ὅχι ὀλίγοι δ' ἐξ αὐτῶν, ἀνταλλάσσοντες ἐνίοτε τὸν κάλαμον ἢ τὸν χρωστήρα πρὸς τὰ ὅπλα, διέπρεψαν καὶ ὡς στρατιῶται. Τινὲς μάλιστα ὑπηρετήσαν εἰς τοὺς πολέμους τῶν Ἰσπανῶν κατὰ τῶν Φλαμανδῶν¹. Δὲν εἶναι λοιπὸν ὁλως ἀπίθανον ὅτι καὶ ὁ Θεοτοκόπουλος παρεκινήθη νὰ μεταναστεύσῃ ὡς καλλιτέχνης εἰς τὴν Ἰσπανίαν, ἀφοῦ πρῶτον κατετάχθῃ ὡς πολεμιστῆς εἰς τοὺς στρατοὺς τῆς εἰς Φλάνδραν. Ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις αὕτη ἐπὶ οὐδεμίας στηρίζεται βάσεως.

Οὕτε ἡ καθ' ἑαυτὸ ἐποχὴ τῆς μεταναστεύσεώς του εἰς Ἰσπανίαν ἐξηκριβώθη. Ὁ Nagler, εἰς τὸ μνημονευθὲν λεξικόν του, πρὸς ὑποστήριξιν τῆς γνώμης ὅτι ὁ Θεοτοκόπουλος δὲν ἐχρημάτισε μαθητῆς τοῦ Τισιανοῦ, ἀναφέρει τὰ εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Bottari λεγόμενα, ὅτι δῆθεν ἐξεπαιδεύθη εἰς τὴν Ἰσπανίαν. Ἀληθῶς εἰς τὴν Συλλογὴν τοῦ Bottari² λέγεται ὅτι «ὁ Δομήνικος ὠνομάζετο » Greco, ἔνεκα τῆς καταγωγῆς του ἀλλ' ὅτι » μικρὸθεν ἐξεπαιδεύθη ἐν Ἰσπανίᾳ (ma d'ara » gazro fu educato in Spagna)»· ἐπιπροστίθεται δὲ ὅτι «λέγεται καὶ μαθητῆς τοῦ » Τισιανοῦ». Ταῦτα ὅμως περιέχονται εἰς ἐπιστολὴν φέρουσαν ἡμερομηνίαν 20 Ὀκτωβρίου 1765 καὶ γραφείσαν ὑπὸ τοῦ Francesco Preziado, διευθυντοῦ τῆς ἐν Ῥώμῃ Ἰσπανικῆς

ἀκαδημίας, ὥστε δὲν ἔχουν τὸ κύρος τὸ ἀποδιδόμενον εἰς μονα τὰ σύγχρονα τῶν καλλιτεχνῶν μνημεῖα, τὰ περὶ συναχθέντα εἰς τὴν ἐν λόγῳ Συλλογὴν.

Ἐν ἐλλείψει τοιούτων μνημείων, ἡ μέχρις οὐ ἀνευρεθῶν εἰς τὰ ἀρχεῖα τῆς Βενετίας καὶ τοῦ Τολεδου, ἀρκούμεθα ἐξ ἀνάγκης εἰς ὅσας πληροφορίας, διασωθείσας ἐκ παραδόσεως ἢ διεσπαρμένας εἰς συγχρόνους συγγραφεῖς, περιεσύναξαν οἱ λεξικογράφοι. Τὴν προτίμησιν ἀξίζουσιν ἀναντιρρήτως οἱ Ἰσπανοί, καθὼς ἔχοντες τὰς πηγὰς προχειροτέρας, μεταξύ δὲ αὐτῶν προεξάρχει ὁ Bermudez³. Τὴν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ ἀξιόπιστον αὐτοῦ ἐπαυξάνει ἡ προσοχή του πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀδυσπότου εἰδήσεως. Οὕτω, ἐνῶ παρὰ τῶν λοιπῶν ὀρίζεται συνήθως τὸ 1548 ὡς ἔτος τῆς γεννήσεως τοῦ Θεοτοκοπούλου, οὐδὲν περὶ τούτου λέγει ὁ Bermudez, ἀλλὰ περιορίζεται ἀπλῶς εἰς τὴν μνησίαν τοῦ ἔτους τοῦ θανάτου του, 1625, προσθέτων ὅτι ἀπέβιώσε πολὺ γέρον. Ἐὰν ἐγεννήθη τῷ ὄντι τὸ 1548, τότε ἀπέθανε εἰς ἡλικίαν 77 ἐτῶν.

Πότε μετέβη εἰς Ἰσπανίαν δὲν ἐξηκριβώθη εἰσέτι, ὡς εἶδομεν. Εἶναι ὅμως γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸ 1577 εὕρισκετο εἰς Τολεδὸν καὶ ὅτι κατὰ τὸ ἔτος ἐκεῖνο ἤρχισε νὰ ζωγραφίζῃ εἰς Ἰσπανίαν, ὑποτίθεται δὲ ὅτι κατὰ τὸ αὐτὸ περίπου ἔτος μετηνάστευσεν ἐξ Ἰταλίας, τριακοντούτης σχεδὸν τὴν ἡλικίαν. Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος (1577) ἀπεβίωσεν εἰς Βενετίαν ὁ Τισιανὸς εἰς ἡλικίαν 99 ἐτῶν, ὥστε, ἐὰν ὁ Θεοτοκόπουλος ἐχρημάτισε μαθητῆς του, κατὰ τὰ τελευταῖα μόνον ἔτη τῆς ζωῆς τοῦ ἐνδόξου Βενετοῦ ζωγράφου ἠδυνήθη νὰ ὠφεληθῇ τῆς διδασκαλίας του. Ἀλλ' εἰς οὐδεμίαν τῶν συγχρόνων περὶ Τισιανοῦ πηγῶν ἀναφέρεται ὁ Θεοτοκόπουλος μετὰ τῶν γνωστῶν μαθητῶν του, καίτοι συνήθως θεωρούμενος ὡς εἰς ἐξ αὐτῶν.

Εἴτε μαθητῆς, εἴτε ἀπλῶς μιμητῆς του, μετὰ τόσης ἐπιτυχίας συνεμορφώθη πρὸς τὸ ὕψος τοῦ Τισιανοῦ ὥστε τὰ πρῶτά του ἔργα ἐξελαμβάνοντο ἐνίοτε ὡς εἰκόνες τοῦ μεγάλου διδασκάλου². Ἡ σύγχυσις ἦτο βεβαίως πρὸς τιμὴν τοῦ Θεοτοκοπούλου. Ἡ δύνατο ν' ἀρκεσθῇ εἰς τόσῃ καὶ μόνῃ δόξῃ, ἀλλ' ἠθέλησε νὰ διακριθῇ ἐπιδιδώκων τὴν πρωτοτυπίαν καὶ μετέβαλεν ἐκ προθέσεως τρόπον τοῦ ζωγραφίζειν, ἰδίως περὶ τὸν χρωματισμόν. Τὰ ἔργα του διαιροῦνται κατὰ συνέπειαν εἰς δύο περιόδους. Κατὰ τὴν δευτέραν, ἡ ἰδιοτροπία του ἐφθασεν ἐνίοτε εἰς βαθμὸν τοιοῦτον ὥστε ἐξελήφθη καὶ ὡς παραφροσύνη. «Ἴσως ἦτο ἀληθῶς παραφρων, » λέγει Βέλγος συγγραφεὺς³, ἀλλὰ διὰ τῆς τοιαύτης του παραφροσύνης ἔδοξάθη. Τὴν δόξαν του ὁ ὅμως δὲν δυνάμεθα νὰ τάζωμεν εἰς ὕψος ἀνώτερον τοῦ δέοντος. Τοῦ Θεοτοκοπούλου ἡ θέσις δὲν εἶναι

¹ Diccionario historico de los mas illustres Profesores de las bellas artes en España, compuesto por don Juan Agustin Cean Bermudez, Madrid 1800.

² Ἴδε καὶ Catalogo del Museo de Madrid, par don Pedro de Madrazo, Madrid 1872, εἰς τὴν λέξιν Greco.

³ Lucien Solvay, l'art Espagnol. Paris 1887. σελ. 137 καὶ ἐφεξῆς.

¹ Ἴδε περὶ Στρατιωτῶν Κ. Σάββα Documents inédits relatifs à l'histoire de la Grèce, ἰδίως τοὺς προλόγους τῶν τόμων 7ου καὶ 9ου.

² Raccolta di lettere sulla Pittura, Scultura ed Architettura. Roma 1768. Τόμος 6 σελ. 14.

» εἰς τὴν πρωτίστην σειράν τῶν μεγάλων ζωγρά-
 » φων . . . Τὸν παράδοξον τοῦτον καλλιτέχνην πρέ-
 » πει νὰ μελετήσῃ τις ἰδίως εἰς τὰς μεγάλας συν-
 » θέσεις του. Ἐκεῖ ἀποκαλύπτεται ὡς ζωγράφος
 » πρώτης τάξεως, τὰ δὲ μεγάλα του προτερήματα
 » ἐπισκιάζουσιν τὰ ἐλαττώματά του . . . Ὀλίγην
 » περισσοτέραν τέχνην ἂν εἶχε, καὶ ὀλίγην περισ-
 » σοτέραν κρίσιν, θὰ κατελέγετο μεταξύ τῶν μεγί-
 » στων καλλιτεχνῶν ».

Τὰς μάλλον ἀντιφατικὰς κρίσεις ταύτας δικαιοῖ
 ἐν μέρει ἡ ἀνισότης τῶν ἔργων τοῦ ἡμετέρου ζω-
 γράφου, καθὼς καὶ ἡ ἀτυχὴς ἐνίοτε ἐπιτήδευσις τῆς
 γραφίδος του. « Ὑπὸ τὴν τετρὰν ἐπιδερμίδα τῶν
 » προσώπων του, λέγει ὁ K. Solvay, δὲν ρεεῖ αἷμα.
 » Οἱ ἄνθρωποι τοῦ ὁμοιάζουσιν πρὸς φάσματα. Πῶς
 » ὁ ἐξαιρετός οὗτος χρωματιστής, ὁ μαθητὴς τοῦ
 » Τισιανῷ κατῴρθωσε νὰ χάσῃ εἰς τοιοῦτον βαθ-
 » μὸν τὸ αἶσθημα τοῦ χρώματος; Τὸ ἐπιδιώκει
 » τοῦτο, ζητῶν ν' ἀναφανῇ ἐξ ἀντιθέτου διάφορος
 » τοῦ ὅ,τι κατ' ἀρχὰς ἦτο ». Τὴν ἐξήγησιν τοῦ
 ψυχροῦ τοῦ χρωματισμοῦ νομίζει ὁ K. Solvay ὅτι
 ἀνεκάλυψεν εἰς τὴν προσωπογραφίαν τοῦ Θεοτοκο-
 πούλου, ἔργον τοῦ ζωγράφου αὐτοῦ. Ἡ εἰκὼν αὕτη
 εὐρίσκεται εἰς τὸ μουσεῖον τῆς πόλεως Σεβίλλης,
 παραβέτομεν δ' ἐνταῦθα φωτογραφικὸν ἀποτύπωμά
 της. « Ὁ ζωγράφος ἀπεικονίσθη κρατῶν τὸν χρω-
 » στῆρά του, ἐπὶ δὲ τοῦ χρωστῆρος ἐπέθεσε κατα-
 » φανῶς πέντε χρώματα, τὰ μόνα τὰ ὅποια μετε-
 » χειρίζετο! ». Ἡ ἐξήγησις αὕτη δὲν φαίνεται πολὺ
 πειστική. Ὁ Τισιανὸς αὐτός, ὡς λέγεται, πέντε μόνα
 χρώματα μετεχειρίζετο πρὸς τὸ τέλος τοῦ βίου του,
 ὁ δὲ Ὁλλανδὸς Hals τέσσαρα. Διὰ τῆς ἐντέχνου
 ἀναμίξεως ἀποκτῶνται ὅλαι αἱ ἀποχρώσεις, ἡ δὲ
 παράθεσις τῶν ἐπὶ τοῦ χρωστῆρος του πέντε χρω-
 μάτων δὲν ἐπεξηγεῖ ἀρκούντως τὸ ἐκ προθέσεως τε-
 φροειδὲς τῶν εἰκόνων τοῦ Θεοτοκοπούλου, καὶ μά-
 λιστα τῶν προσωπογραφιῶν του. Ἄλλως δέ, ὁμο-
 λογούμενον ὅτι ὁ ψυχρὸς χρωματισμὸς οὐδαμῶς
 ἐλαττώνει τὴν μεγάλην τούτων ἀξίαν. Ἐὰν δὲν
 ρεεῖ αἷμα ὑπὸ τὴν ἐπιδερμίδα τῶν ἀπεικονιζομένων
 προσώπων, ἡ ζωὴ ὅμως πλημμυρεῖ εἰς τὴν ἔκφρα-
 σίν των. « Κατεῖχε τὸ μυστικόν, λέγει Γάλλος συγ-
 » γραφεὺς¹, τοῦ ν' ἀπεικονίζῃ τοὺς στοχασμούς
 » των εἰς τὸ βλέμμα των ». Ὁ αὐτὸς εὐρίσκει ἀνα-
 λογίαν τινὰ μεταξύ τῶν χρωματισμῶν τοῦ Θεοτο-
 κοπούλου καὶ τοῦ περιωνύμου Eugène Dela-
 croix. « Μεθ' ὅλας τὰς παραφορὰς τῆς γραφίδος
 » του, ἐπιλέγει, μολοντί τὰ ἔργα του ἐν γένει δὲν
 » εἶναι τοιαῦτα ὥστε νὰ ἐπισύρουν τὸν θαυμασμόν
 » τοῦ πλῆθους, ὁ Greco ὑπῆρξεν εἰς τῶν μεγί-
 » στων ζωγράφων τῆς ἐποχῆς του ». Τοιαύτη ἦτο
 καὶ τῶν συγχρόνων του ἡ γνώμη. Τὴν σήμερον ἔτι
 ἡ Ἰσπανία τὸν καταλέγει μεταξύ τῶν διασημοτέρ-
 ων ζωγράφων τῆς καὶ σεμνύνεται δι' αὐτόν, δικαιο-
 οῦσα τὸν Solvay λέγοντα ὅτι « ὁ ξένος οὗτος ἦτο
 ὁ Ἰσπανικώτερος τῶν Ἰσπανῶν καλλιτεχνῶν ».

¹ Blanc, vermillon, laque de garance, vert jaune et noir d'ivoire.

² H. Laudrin. Revue des beaux arts. 17 Σεπτ. 1893. (Le Musée de Madrid).

Τὰ ἔργα τοῦ Θεοτοκοπούλου μόνον εἰς τὴν Ἰσπα-
 νίαν δύναται τις νὰ μελετήσῃ καὶ ἐκτιμήσῃ. Εἰς
 τὰ λοιπὰ τῆς Εὐρώπης μουσεῖα μὲν εὐρίσκονται
 διεσπαρμέναι τέσσαρες ἢ πέντε εἰκόνες του, καὶ
 αὐταὶ δὲ ἐπ' ἐσχάτων ἀποκτηθεῖσαι. Εἰς τὰς ἐν
 Ἰταλίᾳ δημοσίας συλλογὰς οὐδεμία, καθόσον πλη-
 ροροῦμαι, ὑπάρχει. Ὁ Μουστοξύδης λέγει ὅτι
 « τῷ κατέδειξαν ἐν Ῥώμῃ ἓνα Ἅγιον Φραγκίσκον
 του », φέροντα ὑπογραφὴν Δομήνικος Θεοσκόπουλος
 ἐπ(οίησεν)» (σελ. 272 Ἑλληνομνήμονος). Ἄλλ' εἰς
 σελ. 274 λέγει ἐπίσης ὅτι « βλέπει τις ἐν τῷ μου-
 » σείῳ Louvre ζωγραφίας τοῦ ἡμετέρου Θεσκο-
 » πόλιδος, ἀλλὰ πόσας καὶ ποίας δὲν δυνάμεθα νὰ
 » δηλώσωμεν ἀκριβῶς ἐπὶ τοῦ παρόντος ». Ἐν τού-
 τοις ἡ μόνη εἰς τὸ μουσεῖον τοῦ Λούβρου εἰκὼν τοῦ
 Θεοτοκοπούλου, ἀπεκτήθη ἐκ δωρεᾶς πρό τινων
 μηνῶν, κατὰ τὸ 1893. Παρίστα δὲ τὸν Ἅγιον
 Φραγκίσκον καὶ αὕτη, ἀλλ' ἀτυχῶς δὲν δύναται νὰ
 καταταχθῇ μεταξύ τῶν καλλιτέρων ἔργων τοῦ Δο-
 μηνίκου. Τὸ Μουσείον τῆς Αἰλλης περιέχει ἓνα
 Ἅγιον Φραγκίσκον τοῦ ἐπίσης, εἰς δὲ τὸ Μουσείον
 τοῦ Λυὼν εὐρίσκεται σκιαγραφία του (esquisse)
 δωρηθεῖσα κατὰ τὸ 1884, ἡ ὁποία (κατὰ τὸν κα-
 τάλογον τοῦ μουσείου) ἠδύνατο νὰ ἐκληθῇ ὡς ἔργον
 χρωματιστοῦ τινος τῆς 19ης ἑκατονταετηρίδος. Ταῦ-
 τα εἰς Γαλλίαν. Εἰς δὲ τὴν Ἀγγλίαν ἡ Ἑθνικὴ
 Πινακοθήκη ἔχει μίαν μόνην εἰκόνα του παριστώ-
 σαν τὸν Ἅγιον Ἰερώνυμον. Ὑπάρχουν ἴσως καὶ
 ἄλλαι εἰκόνες του, γνήσιαι ἢ μὴ, εἰς ἰδιωτικὰς συλ-
 λογὰς, οὐδόλως δὲ ἀπίθανον νὰ εὐρίσκωνται τοιαῦ-
 τα καὶ εἰς τὰς ἐκκλησίας τῶν εἰς Ἀμερικὴν διαφό-
 ρων Ἰσπανικῶν ἀποικιῶν, ὅπου κατ' ἐκείνην τὴν
 ἐποχὴν μετεφέροντο ὑπὸ τοῦ κλήρου πολλὰ ἔργα
 τέχνης ἐκ τῆς μητροπόλεως. Ὡστε ἡ ἐλπίς πλου-
 τισμοῦ τῶν Μουσείων διὰ νέων δειγμάτων τῆς ζω-
 γραφικῆς τοῦ Θεοτοκοπούλου δὲν ἐξέλιπεν. Ἄλλ'
 ὅμως τὰ ἄριστα αὐτῶν μένουσιν καὶ θὰ μένουσιν εἰς
 Ἰσπανίαν.

Προπάντων εἰς Τολέδον ὅπου διεβίωσεν, εἰργάσθη
 καὶ ἐδοξάσθη, εὐρίσκονται καὶ σήμερον ἔτι τὰ πο-
 λυαριθμότερα, καὶ τὰ ἀξιολογώτερα ἴσως, ἔργα
 του. Ἦδη κατὰ τὸ 1577, ὡς εἶδμεν, ἤρχισε νὰ
 ζωγραφίσῃ τὴν ἀνωτὴ τῆς Ἀγίας Τραπέζης τῆς
 ἐκεῖ μητροπόλεως « Διανομὴν τῶν ἱματίων τοῦ Ἰη-
 σοῦ ». Τὴν ἀπετελείωσε μετὰ δέκα ὅλα ἔτη, κατὰ
 τὸ 1587. Εἰς τὴν ἰδίαν ἐκκλησίαν ἀνέλαβε καὶ τῶν
 γλυπτῶν κοσμημάτων τὴν ἐπεξεργασίαν, πληρωθεὶς
 ἀδρῶς διὰ ταῦτα, κατὰ τὴν ἐκτίμησιν τῶν ὑπὸ τῆς
 ἐκκλησίας διορισθέντων δικιτητῶν. Δὲν περιωρίζετο
 εἰς μόνην τὴν ζωγραφικὴν ὁ Θεοτοκόπουλος, ἀλλ'
 ἦτο συγχρόνως καὶ γλύπτης καὶ ἀρχιτέκτων, κατὰ
 τὸ σύνθηρος εἰς Ἰταλίαν παράδειγμα πολλῶν καλλι-
 τεχνῶν τῆς γονίμου ἐκείνης καὶ μεγαλουργοῦ ἐπο-
 χῆς. Ἡ ἐκκλησία τῆς μονῆς τῶν Αὐγουστίνων καὶ
 τὸ Δημοτικὸν μέγαρον τοῦ Τολέδου ᾠκοδομήθησαν
 ὑπ' αὐτοῦ, καθὼς καὶ δύο ἐκκλησίαι τῆς πόλεως
 Ἰλλέσκας. Μίᾳς τῶν ἐκκλησιῶν τούτων ἐξετέλεσε
 καὶ τὰ ἀγάλματα, παρεκτός τῶν εἰκόνων. Καὶ τῆς
 εἰς Μαδρίτην ἐκκλησίας τῆς μονῆς τῶν Αὐγουστίν-
 ων τὸ σχέδιον ὁρεῖλεται εἰς αὐτόν, καθὼς ἐπίσης

καί τὰ γλυπτά ἔργα της. Καί εἰς ἄλλας ἐκκλησίας εἰργάσθη ὡς γλύπτης. Εἰκόνες τοῦ δὲ εὐρίσκονται εἰς δώδεκα ἐκκλησίας τῆς μόνης πόλεως τοῦ Τολέδου. Ἡ ἀξιολογώτερα αὐτῶν, τὸ ἀριστούργημα ἴσως τοῦ Θεοτοκοπούλου, εἶναι ἡ εἰς τὴν ἐκκλησίαν San Tomé, παριστώσα τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ κόμητος Orgaz κτίτορος τοῦ ναοῦ. Ὁ νεκρὸς κόμης, σιδηροπορῶν, καταβιβάζεται ἐντὸς τοῦ τάφου τοῦ ὑπὸ γέροντος ἐπισκόπου κρατοῦντος τὴν κεφαλὴν καὶ ἐνὸς νεκροῦ ἱερέως κρατοῦντος τοὺς πόδας του. Τὰ πολυτελῆ των ἄμφια ἀναδεικνύονται λαμπρότερα ἔτι ἐκ τῆς ἀντίθεσεως πρὸς τὴν λευκὴν σινδόνην, τῆς ὁποίας αἱ πτυχαὶ κρέμονται ὑπὸ τὴν πανοπλίαν τοῦ νεκροῦ. Δεξιόθεν, ὀπισθεν τοῦ ἀρχιερέως ἵσταται διάκονος καὶ ὀπισθεν αὐτοῦ ἱερεὺς ἀναγινώσκων καὶ ἕτερος βασιτάζων τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον τοῦ ἐπισκόπου. Ἀριστερόθεν δὲ νεανίσκος γονατιστός, — ὁ υἱὸς ἴσως τοῦ κόμητος, — καὶ μοναχὸς ὄρθιος. Ὅπισθεν τοῦ κυρίου συμπλέγματος συσφίγγονται ἄρχοντες πολλοί, προφανῶς ἐκ τοῦ φυσικοῦ ἀπεικονισθέντες ἢ ἔκφρασις τῶν προσώπων των παριστάζων τοὺς διαφόρους βαθμοὺς τῆς λύπης. Ὑπεράνω δέ, ἐν τῷ μέσῳ νεφῶν, ὁ ἄγγελος τῆς δόξης τανύει τὴν πτέρυγάν του.

Κατὰ τὸ 1579 ὁ βασιλεὺς Φίλιππος ὁ Β' παρήγγειλε εἰς τὸν Θεοτοκόπουλον τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου διὰ τὴν ἀνακτορικὴν μονήν, ἣ τὸ μοναχικὸν ἀνάκτορον τοῦ Ἑσχοριάλ, μαθὼν δὲ ὅτι ὁ ζωγράφος ἐστέρειτο χρημάτων πρὸς ταχεῖαν ἐπεξεργασίαν τῆς διέταξε νὰ δοθῇ ὅ,τι ἀναγκαῖον. Ἀλλ' ὁ βασιλεὺς δὲν ἐπέδοκίμασε τὴν εἰκόνα, καὶ ἀντὶ τῆς ἐκκλησίας, διὰ τὴν ὁποίαν τὴν παρήγγειλε, ἐτοποθετήθη αὕτη εἰς τὸ ἱεροφυλάκιον, ὅπου καὶ σήμερον ἔτι εὐρίσκεται¹. Ἡ μεγάλη αὕτη εἰκὼν παριστᾷ τὸ μαρτύριον τοῦ Ἁγίου Μαυρικίου καὶ τῶν «σὺν αὐτῷ, κατὰ τὸν Συναξαριστὴν, ἐβδομήκοντα μαρτύρων». Εἰς τὴν δεξιόθεν γωνίαν τῆς εἰκόνος ταύτης ἐπρόσθετεν ὁ ζωγράφος, ὡς ἀνέφερα ἤδη, τὴν λέξιν Κρῆς μετὰ τὴν ὑπογραφὴν τοῦ ὀνόματός του.

Εἰς τὸ Ἑσχοριάλ ὑπάρχει προσέτι εἰκὼν τοῦ Θεοτοκοπούλου παριστώσα τὸν Ἅγιον Φραγκίσκον, ἅγιον πολλὰκις παρ' αὐτοῦ ζωγραφισθέντα, πρὸς δὲ καὶ ἡ παράδοξος ἀπεικόνισις τοῦ Ὀνείρου Φιλίππου τοῦ Β'. Ὁ βασιλεὺς γονυπετὴς προσεύχεται· περὶ αὐτόν, γονυπετεῖς ἐπίσης, μεγιστάνες, ἀρχιερεῖς, μοναχοὶ καὶ ἡμίγυμνοι ἄλλοι συμπροσκυνηταί, στρέφουν τὰ βλέμματα πρὸς τὰ ἄνω, ὅπου ἐν μέσῳ νεφῶν χορὸς ἀγγέλων ἐν δόξῃ ἐξυμνεῖ τὸ ἐπὶ κορυφῆς τῆς εἰκόνος ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ. Ὅπισθεν δὲ τοῦ βασιλέως τεράστιον κῆτος ἀνοίγει τὸ ἀχανὲς στόμα του, ἐντὸς τοῦ οὐοῦ συνωθεῖται πλῆθος ἀνθρώπων καὶ τεράτων. Στρέφει ἄρα γε ὁ βασιλεὺς τὰ νῶτα πρὸς τὴν Κόλασιν καὶ ἀποβλέπει πρὸς τὸν Παράδεισον; Βλέπων τις τὴν εἰκόνα ταύτην ἐννοεῖ πῶς ἡ ἀχαλίνωτος τοῦ ζωγράφου φαντασία ἔδωκε ἀφορμὴν εἰς τὰς περὶ παραφροσύνης του φήμας.

Εἰς τὸ μουσεῖον τῆς Μαδρίτης ὑπάρχουν ὁκτώ

εἰσαίρετοι προσωπογραφίαι τοῦ Θεοτοκοπούλου καὶ τρεῖς εἰκόνες, ἡ μὲν παριστώσα τὸν Ἀπόστολον Παῦλον, ἡ δὲ τὸν Ἅγιον Βασίλειον καὶ ἡ τρίτη τὸν Ἰησοῦν εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Οὐρανοῦ Πατρός. Περὶ τῆς εἰκόνος ταύτης ἀναφέρει ὁ ἤδη μνημονευθεὶς Laudrin ὅτι εἰς τὴν αὐτὴν αἰθουσαν ὑπῆρχεν ἀνηρτημένη εἰκὼν τοῦ Τιντορέτου, «ἡ βάπτισις τοῦ Χριστοῦ», καὶ ὅτι ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἔργου τοῦ Θεοτοκοπούλου ἐφαίνετο ἀδιαφιλονείκητος. Εἰς δὲ τὴν ἀκαδημίαν τοῦ ἁγίου Φερνάνδου, εἰς Μαδρίτην ἐπίσης, ὑπάρχει ἀντίγραφόν του τῆς εἰκόνος τοῦ ἐνταφιασμοῦ τοῦ κόμητος Orgaz. Ὁ Bermudez σημειοῖ πρὸς τούτους εἰκόνας τοῦ εὐρισκομένου εἰς ἐννέα διαφόρους ἐκκλησίας τῆς πρωτευούσης. Παρεκτός δὲ τῶν εἰς Ἰλλέσκαν ἀνδριάντων ἡ εἰκὼν του, καὶ δύο εἰκόνων εἰς τὸ παρεκκλήσιον τοῦ μεγάρου τοῦ μαρκησίου de Villena εἰς Ἑσκαλόναν, ὁ αὐτὸς Bermudez ἀναφέρει ἐπὶ πόλεις τῆς Ἰσπανίας ἐχούσας ἀνὰ μίαν εἰκόνα τοῦ εἰς τὰς ἐκκλησίας των, καὶ μίαν προσέτι εἰκόνα τοῦ εἰς τὸ μέγαρον τοῦ δουκὸς τοῦ Medinaceli. Ἐπὶ τέλους δὲ τὸ Μουσεῖον τῆς Σεβίλλης περιέχει τὴν ἰδίαν προσωπογραφίαν του.

Ἡ ἀτελής αὕτη ἀπαρίθμησις δὲν ἀποτελεῖ πλήρη κατάλογον τῶν ἔργων τοῦ Θεοτοκοπούλου. Ἡ εὐκολία τῆς γραφίδος του ἦτο ἴση πρὸς τὴν γονιμότητά της, αὗται δὲ ἐξηγοῦν ἐν μέρει καὶ τὴν ἀνισότητα τῆς ἀξίας τῶν ἔργων του. Ὁ ζωγράφος Pacheco, ὁ καὶ διδάσκαλος τοῦ Velasquez ἀναφέρει¹, ὅτι κατὰ τὸ 1611, ἐπισκεφθεὶς τὸν Θεοτοκόπουλον εἰς τὴν οἰκίαν του, εἶδε ἐρμάριον μέγιστον πλήρες προπλασμάτων πηλίνων, τὰ ὁποῖα εἶχε κατασκευάσει χάριν μελέτης διὰ τὰς εἰκόνας καὶ διὰ τὰ γλυπτά του ἔργα· εἶδε προσέτι καὶ αἰθουσαν ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρίσκοντο συσσωρευμένα τὰ σχέδια τῶν μέχρι τοῦ ἔτους ἐκείνου ζωγραφιῶν του. «Τίς » θὰ πιστεύσῃ, λέγει ἀλλαχοῦ ὁ αὐτὸς Pacheco, ὅτι » ὁ Δομήνικος ἐσχεδιάζεν ἐπανειλημμένως καὶ ἐπε- » διόρθωνε πολλάκις τὰς εἰκόνας του, ἐπὶ σκοπῷ νὰ » διαχωρίσῃ τοὺς χρωματισμοὺς καὶ νὰ σχηματίζῃ, » χάριν ἐπιδείξεως, τοὺς σκληροὺς ἐκείνους βῶλους » του». Ἐπιπροσθέτει δὲ ὅτι «ἦτο πολὺ σοφός, » ὅτι ἐξέφραζε μετὰ ὀξύτητος τὰ ἀποφθέγματά του » καὶ ὅτι ἔγραψε καὶ περὶ τῶν τριῶν ὥραιων τε- » γνῶν²». Ἡμέραν τινὰ ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ Pacheco τί ἦτο τὸ δυσκολώτερον ἐκ τῶν δύο, τὸ ἱγνογραφεῖν ἢ τὸ χρωματίζειν, ἀπεκρίθη ὅτι τὸ δεύτερον, προσθέσας ὅτι ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος ἦτο ἐξοχος καλλιτέχνης ἀλλὰ δὲν ἤξευρε νὰ χρωματίζῃ. Καὶ ὅμως οἱ κρίνοντες σήμερον τὸν Θεοτοκόπουλον θαυμάζουν τὴν ἐπιδεικνύμενην τοῦ σχεδίου του καὶ καταδικάζουν τὸν χρωματισμὸν του.

Ὁ Δομήνικος ἐκτεθεύθη καὶ ἐτάφη εἰς τὴν ἐνοριακὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Βαρθολομαίου, εἰς Τολέδον, ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἐκδηλώσεων γενικῆς θλίψεως. Ἰδίως τὸν ἐπένθησαν οἱ καλλιτέχναι, διότι

¹ Ἴδε Bermudez.

² Περὶ τοῦ συγγράμματος τούτου τοῦ Θεοτοκοπούλου οὐδεμίαν βásiμον πληροφορίαν ἡδυνήθην ν' ἀνεύρω.

¹ Ἴδε τὸ μνημονευθὲν λεξικὸν τοῦ Bermudez.

ὄχι μόνον τοὺς ἐπραστάτευσ καὶ εἰργάζετο πάντοτε πρὸς ἀνάδειξιν των, ἀλλὰ καὶ διότι ὑπερησπίσθη ἀποτελεσματικῶς τὰ προνόμια των. Κατὰ τὸ 1600, ὁ δημόσιος εἰσπράκτωρ τῆς πόλεως Ἰλλέσκας ἀπή- τησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἀπότισιν φόρου ἐπὶ τῶν ποσῶν ὅσα ἐπληρώθη διὰ τὴν ἐργασίαν του εἰς τὴν ἐκεῖ ἐκκλησίαν. Ὁ Θεοτοκοπούλος ἀντέστη, τὸ δὲ δικαστήριον ἀπεράνθη ὑπὲρ αὐτοῦ, ἀνακηρύξαν ἀπηλ- λαγμένους παντὸς τοιοῦτου φόρου τὰς τρεῖς ὥραις τέχνας «ἐνεκα τῆς ὑπερηχῆς των καὶ διότι ἀνέκα- θεν ἦσαν ὡς πρὸς τοῦτο προνομιούχοι». Ἡ ἀπό- ραισις αὕτη ἐχρησίμευσε ὡς προηγούμενον εἰς τὰς διαφορὰς μετέπειτα ἀγωγὰς κατὰ καλλιτεχνῶν.

Ὁ περιώνυμος ποιητὴς Gongora, ὁ μετα- δώσας τὸ ὄνομα του (gongorisme) εἰς τὸ πλήρες δυσνόητων μεταφορῶν καὶ ἀλληγοριῶν ὕμνος, τὸ ὁποῖον ἐνεκαίνιασεν, ἔγραψε σονέτον ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ φίλου του Θεοτοκοπούλου. Ὁ δὲ ἱστοριογράφος Παλομίνος¹ διέσωσε δύο ἄλλα σονέτα, γραφέντα πρὸς ἔπαινον εἰκόνων του ὑπὸ τοῦ μοναχοῦ Fray Feliz Hortensio Palavicino. Ἀλλὰ τὰ ποιή- ματα ταῦτα δὲν προσθέτουν τίποτε εἰς τὰς γνώσεις μας περὶ τῆς βιογραφίας τοῦ ὁμογενοῦς ζωγράφου. Ἰσως ἡμέραν τινὰ μας ἀποκαλύψουν πλείστερας πληροφορίας τὰ ἀρχεῖα τοῦ Τολέδου. Ἐκεῖθεν θὰ πληροφορηθῶμεν ἂν ἦτο καθολικὸς ἢ ὀρθόδοξος. Ἡ διαβίωσις του εἰς τὴν καθολικιστὴν Ἰσπανίαν, αἱ διδόμενα· εἰς αὐτὸν πολυπληθεῖς παραγγελίαι ὑπὸ τοῦ καθολικοῦ κλήρου, ἡ εὐνοία πρὸ πάντων διὰ τῆς ὁποίας τὸν ἐτίμα Φίλιππος ὁ Β', ὁ κατ' ἐξο- χὴν βασιλεὺς τῆς ἱεράς ἐξετάσεως, πάντα ταῦτα ἐκ πρώτης ὄψεως φαίνονται ἀποδεικνύοντα ὅτι ἀνῆκεν εἰς τὴν δυτικὴν ἐκκλησίαν. Ἐξ ἄλλου, ἡ προσκόλ- λησις του εἰς τὴν μνήμην τῆς ἐλληνικῆς καταγω- γῆς του καὶ ἡ ἐλληνικὴ γραφὴ τοῦ ὀνόματός του, φέρουν δισταγμούς τινας ὡς πρὸς τὴν παραδοχὴν τῆς τοιαύτης ὑποθέσεως. Ἀλλὰ δὲν ἔπεται κατ' ἀνάγ- κην ὅτι ὅσοι Ἕλληνες ἡσπάζοντο κατ' ἐκείνην τὴν ἐποχὴν τὸν καθολικισμόν ἀπηρενοῦντο διὰ τοῦτο τὸν Ἕλληνισμόν. Πολλὰ περὶ τοῦ ἐναντίου παραδείγ- ματα ἡδυνάτο τις νὰ φέρῃ ἐκ τῆς 15ης καὶ τῆς 16ης ἐκατονταετηρίδος, ἀλλ' ἀρκεῖ τὸ τοῦ Βησσαρίωνος, τοῦ ὁποίου δύναται τις νὰ διαφιλονεικήσῃ τὴν πο- λιτικὴν πρόβλεψιν, ἀλλ' ὄχι καὶ τὸν πατριωτισμόν.

Ἐκ τῶν ἀνεξερευνητῶν ἐτι ἀρχείων τοῦ Τολέδου ἴσως ποτὲ μάθωμέν τι καὶ περὶ τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου τοῦ Θεοτοκοπούλου, πότε καὶ ποῦ ἐνυμφεύθη, ἂν ἦτο Ἰσπανίς, Ἱταλὶς ἢ Ἑλληνίς ἢ σύζυγός του, καὶ πόσα τέκνα ἀπέκτησε. Τὸ μόνον γνωστὸν εἶναι ὅτι εἶχε υἱόν, τὸν Γεώργιον Μανουήλ². Τὰ δύο ταῦτα ὀνόματα μαρτυροῦν ὅτι οἱ γονεῖς του ἢ τὸν ἐβάπτισαν ὡς καθολικόν, ἢ τουλάχιστον παρε- δέχθησαν τῶν καθολικῶν τὰ ἔθιμα, ἀλλὰ τὸ δευτε- ρον ἐξ αὐτῶν ἀνακαλεῖ καὶ πάλιν τὰς πατρίους παραδόσεις καὶ τὴν μνήμην τῆς Ἑλληνικῆς αὐτο- κρατορίας.

Ὁ υἱὸς καὶ μαθητὴς οὗτος τοῦ Δομηνίκου, τὴν 10 Μαρτίου 1625, ἀμέσως ἴσως μετὰ τὸν θάνατον τοῦ πατρός του, ὠνομάσθη ἐπισήμως γλύπτης καὶ ἀρχι- τέκτων τῆς μητροπόλεως τοῦ Τολέδου, διέπρεψε δὲ ἰδίως ὡς ἀρχιτέκτων. Κατὰ τὸ 1626 ἤρχισε τὴν οἰκοδομὴν τοῦ θόλου καὶ τοῦ ἐπ' αὐτοῦ πυργίσκου (lanterne) τοῦ παρεκκλησίου τῆς μητροπόλεως. Ἄλλοι καλλιτέχναι, φρονούντες ὅτι δὲν ἦτο ἐπιδε- κτικὸν ἐκτελέσεως τὸ σχέδιον τοῦ Θεοτοκοπούλου, τὸν κατεπολέμησαν ὑποστηρίζοντες τὴν γνώμην των μὲ ὑπερβολὴν ζήσεως, ἀλλ' οὗτος ἀπεκρίθη εἰς τὰς ἐναντίον του διατριβὰς ἀνασκευάζων τὰ ἐπιχειρή- ματα τῶν ἀντιπάλων του καὶ, τὸ οὐσιωδέστερον, συνεπλήρωσε τὴν οἰκοδομὴν του κατὰ τὸ ἔτος 1631. Ὁ Θεοτοκοπούλος οὗτος ἀπεβίωσεν εἰς Τολέδον τὴν 29 Μαρτίου 1631. Ὁ Bermudez δὲν ἀναφέρει· πότε ἐγεννήθη.

Δ. ΒΙΚΕΛΑΣ

Ἡ ΝΟΣΤΑΛΓΙΑ

ΔΙΗΓΗΜΑ

Ἡ σελήνη ἐπρόβαλλε, μόλις ἀρχίσασα νὰ φθίνῃ τρίτην νύκτα μετὰ τὸ ὀλογέμισμά της, εἰς τὴν κυ- ρυφὴν τοῦ βουνοῦ, καὶ ἐκείνη, ἀσπροφορεμένη, μετὰ τόσους στεναγμούς καὶ τόσα περιπαθῆ ἄσματα, ἔκραξε:

— Νὰ ἔμβαινα σὲ μιὰ βαρκούλα, τώρα - δά... ἔτσι μοῦ φαίνεται... νὰ φτάναμε πέρα!

Κ' ἐδείκνυε μὲ τὴν χεῖρά της πέραν τοῦ λιμένος. Ὁ Μαθιὸς δὲν παρετήρησεν ἴσως ὅτι αὕτη εἶχε τρέψῃ τὸν λόγον εἰς τὸν πληθυντικόν, εἰς τὸ τέλος τῆς εὐχῆς της. Ἀλλ' αὐθορμήτως, χωρὶς νὰ τὸ σκεφθῇ, ἀπήντησε:

— Μπορῶ νὰ ρίξω ἐκείνη τὴ βάρκα στὸ γιालό... Τί λές, δοκιμάζουμε;

Καὶ αὐτὸς ἐπίσης ἔθεσε τὸν πληθυντικόν εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου. Χωρὶς δὲ νὰ συλλογισθῇ, οὕτως, ὡς νὰ ἤθελε νὰ δοκιμάσῃ ἂν εἶχε δυνατοὺς τοὺς μυῶνας, ἤρχισε νὰ ὠθῇ τὴν βαρκούλαν.

Ὁ νέος ἴστατο πλησίον τοῦ αἰγιαλοῦ, ὅπου ἀλ- λεπάλληλα μετ' ἐλαφροῦ φλοίσβου προσπίπτοντα τὰ κύματα κατεπίνοντο ὑπὸ τῆς ἄμμου, χωρὶς ν' ἀποκλινώσῃ ταῦτα ἀπὸ τὸ αἰώνιον μονότονον παι- γνίδιον, χωρὶς νὰ χορταίνῃ ἐκείνη ἀπὸ τὸ ἀέναντον ἀλμυρὸν πότισμα. Ἡ νεαρὰ γυνή ἦτο ἐπὶ τοῦ ἐξώ- στου τῆς οἰκίας, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἐνοικιάσῃ, ὅπως δεχθῇ αὐτὴν ὁ σύζυγός της, πρεσβύτης πενήνκοντα καὶ τριῶν ἐτῶν, οἰκίας κειμένης παρὰ τὸν αἰγιαλόν, ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τοῦ κύματος, κατὰ τὴν πλημμύραν τὴν ὁποίαν θὰ ἔφερεν ὁ νότος, ἢ τὴν ἄμπωτιν τὴν ὁποίαν θὰ ἐπροξένει ὁ βορρᾶς. Ἡ βαρ- κούλα ἐπάτει ἐπὶ τῆς ξηρᾶς καὶ ἰταλαντεύετο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, μὲ τὴν πρῶραν χωμένην εἰς τὴν ἄμμον, μὲ τὴν πρῦμνην σαλευομένην ἀπὸ τὸ κύμα, βαρκούλα ἐλαφρά, κομψή, ὀξυπῶρος, χωροῦσα τέσσαρας ἢ πέντε ἀνθρώπους.

Μεγάλῃ ἐντοπία σκούνα εἶχε προσεγγίσῃ πρὸ τριῶν ἡμερῶν φορτωμένη εἰς τὸν λιμένα, περιμέ- νουσα εὐνοϊκὸν ἀνεμὸν διὰ ν' ἀποπλεύσῃ εἰς τὸ τέρμα

¹ A. Palomino Valesco. Las vidas de los pin- tores y statuarios Españoles.

² Ἴδε τὸ λεξικὸν τοῦ Bermudez.

τοῦ ναύλου τῆς ὁ πλοίαρχος, τρίτην ἤδη νύκτα, ἀνεπαύετο εὐφραϊνόμενος κατ' οἶκον, πλησίον τῆς συμβίας καὶ τῶν τέκνων· οἱ σύντροφοι, ἐντόπιοι ὅλοι, περιήρχοντο ἐν κύκλῳ τὰ καπηλεία, ἀποζημιούμενοι εἰς τρεῖς νύκτας δι' ἀναγκαστικὴν ἐγκράτειαν ἐβδομάδων καὶ μηνῶν· ὁ μούτσος, ὅστις ἦτο ξένος, ἔμενε μόνος φύλαξ τοῦ πλοίου, τῶν ἀρμένων καὶ τοῦ φορτίου, καὶ μόνος φύλαξ τοῦ μούτσου ὁ καρaboσκυλος. Ἀλλὰ τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὁ μούτσος, ὑψηλός, δεκαοκταέτης, ἔχων ὅλας τὰς ἀξιώσεις τοῦ ναύτου πλὴν τοῦ μισθοῦ, εἶχεν ἀργοπορήσει εἰς ἐν καπηλείον ὀλίγον παράμερον, ἀπὸ τὸν μέσα δρόμον τῆς παραθαλασσίου ἀγορᾶς, παρηγορούμενος καὶ αὐτὸς ὡς ξένος εἰς τὰ ξένα. . . Εἶχεν ἀφήσει τὴν φελοῦκαν μισοσυρμένην, μὲ τὴν πρῶραν χωμένην εἰς τὴν ἄμμον, καὶ τὴν πρύμνην σαλεύουσιν εἰς τὸ κύμα, μὲ τὰς δύο κώπας ἀκουμβημένας ἐπὶ τῆς πρύμνης, δύο ἐλαφρὰς κώπας, τὰς ὁποίας παιδίον μετ' ἀπεριγράπτου χαρᾶς θὰ ἐχειρίζετο καμαρώνον τὴν δύναμίν του πολλαπλασιαζομένην ὑπὸ τῆς ρευγαλίας μαλακότητος τοῦ κύματος, ἐνδοτικῆς ὡς ἡ ἀδυναμία μητρὸς πρὸς χαϊδεμένον βρέφος, φέρον αὐτὴν ὅπου θέλῃ μὲ τοὺς κλαυθμηρισμούς καὶ τὰς ἀπαιτήσεις του· κώπας ὡς δύο πτέρυγας γλάρου, αἵτινες φέρουσι τὸ λευκόπτεilon σῶμα τοῦ ὀρνίθου ἐπιπολῆς τῆς θαλάσσης, ὀδηγούσας τὴν βαρκούλαν εἰς τὴν ἀγκάλην καὶ τὴν ἀμμουδιὰν τῆς ἀκτῆς, ὡς ἐκείναι τὸν γλάρον εἰς τὸ σπήλαιον τοῦ θαλασσοπλήγους βράχου. .

Ὁ Μαθιὸς ἐστήριξε τὰς δύο χεῖρας εἰς τὴν πρῶραν, ἀντεστήλωσε τοὺς δύο πόδας ὀπίσθεν, ὥθησε μὲ ὅλην τὴν δύναμίν του, καὶ ἡ μικρὰ φελοῦκα ἐνέδωκε καὶ ἔπεσε μετὰ πλαταγισμοῦ εἰς τὴν θάλασσαν. Παρ' ὀλίγον τοῦ ἔφευγεν, ὑπέκουσα εἰς τὴν σφοδρὰν ὥθησιν, διότι δὲν εἶχε προβλέψῃ νὰ κρατήσῃ τὴν μπαρούμαν, τὸ σχοινίον τῆς πρῶρας. Ἀλλὰ πάραυτα ἐπέταξεν ἀπὸ τοὺς πόδας τὰ ἐλαφρὰ πέδιλα, δὲν ἐπρόφθασε νὰ σηκώσῃ τὴν περισκελίδαν, ἐθαλάσσωσεν ὡς τὰ γόνατα, καὶ συνέλαβε τὴν βάρκαν ἀπὸ τὴν πρῶράν της. Τὴν ἔσυρε πρὸς μικρὸν πρόχειρον μῶλον.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐκείνη εἶχε γείνη ἄφαντος ἀπὸ τὸν ἐξώστην, καὶ μετ' ὀλίγας στιγμὰς ἐπρόβαλε, μὲ τὸ λευκὸν κολοβίον τῆς στίλβον εἰς τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἀπὸ τὴν βορεινὴν γωνίαν τῆς οἰκίας, κατερχομένη εἰς τὸν αἰγιαλόν.

Ὁ νέος τὴν εἶδε καὶ ἠσθάνθη χαρὰν μετὰ φόβου. Ἐπράττε σχεδὸν ἀσυνειδήτως. Δὲν ἤλπιζεν ὅτι θὰ ἦτο ἱκανὴ νὰ τὸ κάμῃ.

Ἐκείνη, μὴ ἀγαπῶσα νὰ ἐκφράσῃ τοὺς ἐνδομύχους λογισμούς της, εἶπεν·

— Ἀς εἶνε· ἂς φέρομε μιά γύρα μὲς στὸ λιμάνι, τώρα μὲ τὸ φεγγαράκι.

Καὶ μετ' ὀλίγον προσέθηκε·

— Γιὰ νὰ δοκιμάσω πῶς θὰ μοῦ φανῇ, ὅταν θὰ μβαρκάρω γιὰ νὰ πάω πέρα. . .

Ἐλεγε πάντοτε πέρα, καὶ ἐννοοῦσε τὴν πατρίδα. Ὅπισθεν τοῦ πρώτου πρασίνου βουνοῦ, ἄνωθεν τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀνατελῆ ἡ σελήνη, βουνοῦ μαύρου τὴν νύκτα καὶ σκοτεινοφαίου τώρα μὲ τῆς σελήνης

τὸ φῶς. ὕψωνε τὴν κορυφὴν τοῦ ὑψηλοῦ ὄρους καὶ λευκόν, πότε γιγνοσκέπαστον, πότε γυμνόν καὶ βραχῶδες. Ἐκεῖ ἦτο ἡ πατρίς, ὁ τόπος τῆς γεννήσεώς της. Κ' ἐστέναζε τόσον δι' αὐτήν, ὡς νὰ τὴν ἐχώριζεν ὁλόκληρος ὠκεανὸς ἐκείθεν, ἐνῷ μόλις ἀπέιχε δώδεκα μίλια, καὶ ἡ μικρὰ ῥαχούλα τοῦ πρασίνου βουνοῦ δὲν ἴσχυε νὰ κρύψῃ τὴν ἡμέραν τὴν ὑψηλὴν ὄρυν τοῦ λευκοῦ ὄρους. Καὶ τὴν ἐπόθει τόσον, ὡς νὰ τὴν εἶχε στερηθῇ ἀπὸ χρόνων πολλῶν, ἐνῷ μόλις ἀπὸ ὀλίγων ἐβδομάδων εὐρίσκετο εἰς τὴν γείτονα νῆσον.

Ὡς τόσον, ἀκούμβησεν ἀφελῶς τὴν λευκὴν καὶ τόσον ἀπαλὴν χεῖρά της εἰς τὸν ὦμον τοῦ νέου, ὅστις ἀνετριχίασεν ὅλος εἰς τὴν ἐπαρῆν, καὶ ἐπέβη εἰς τὴν μικρὴν βαρκούλαν.

Ἐκείνη ἠκολούθησε κατόπιν της, καὶ λαβὼν τὴν κώπην ἤρχισε ἀδεξίως ν' ἀβαρῆρη. Ἀλλ' ἀντὶ ν' ἀπωθήτῃ τὸν μῶλον, ἀπώθησεν ἀριστερὰ τὸν πυθμένα, καὶ οὕτως ἡ βάρκα ἐδιπλάρωσε καὶ ἐκτύπησεν ἐλαφρῶς εἰς μίαν τῶν πετρῶν τοῦ μῶλου.

— Τί κάνεις; θὰ σπάσουμε τὴ ξένη βάρκα.

Τοῦτο, τὴν ἔκαμε ν' ἀναλογισθῇ νηφαλιώτερον τὸ πράγμα, καὶ προσέθηκε:

— Καὶ τάχα δὲν θὰ τὴ γυρέψουν τὴν βάρκα; δὲν θὰ τοὺς χρειαστῇ; . . . Τίνας νὰ εἶνε;

Ὁ νέος ἐν ἀμνηχανίᾳ ἀπήντησεν.

— Ἀφοῦ θὰ κάμουμε μιά γύρα στὸ λιμάνι καὶ νὰ γυρίσουμε. . . Δὲν πιστεύω νὰ τὴν γυρέψουν πρωτύτερα, ὅτινος νὰ εἶνε.

*

Ἐκάθισεν εἰς τὰς κώπας καὶ ἤρχισε νὰ ἐλαύνῃ. Ἐκείνη, εἰς τὴν πρύμνην καθημένη, ἐδέχετο κατ' ὄψιν τὸ ὠχρὸν φῶς τῆς σελήνης, τὸ ὁποῖον ἐπέχρειεν ὡς μὲ ἀργυρὰν κόνιν τοὺς ἄβρους χαρκατῆρας τοῦ ὠραίου προσώπου της. Ὁ νέος τὴν ἐκύτταζε δειλῶς.

Δὲν ἦτο αὐτῆς, ἀλλ' εἰζέυρε νὰ κοιμηλατῇ, ὡς ἀνατραφεῖς πλησίον τοῦ κύματος. Εἶχεν ἔλθῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἔτους, ἐγκαταλείψας τὸ γυμνάσιον τῆς πρωτεύουσας τοῦ νομοῦ, ὅπου τέως ἐμαχθήτευε μὴ δεχθεῖς τὴν ἐπιβληθεῖσαν αὐτῷ ποινὴν ἐνεκα λογομαχίας τινὸς πρὸς ἓνα τῶν καθηγητῶν, ὅστις τοῦ ἐφαίνετο πλέον τοῦ δέοντος ἀγράμματος. Ἦτο μόλις δεκαοκτὼ ἐτῶν, ἀλλ' ἐφαίνετο δεκαεννέα ἢ εἰκοσι μὲ τοὺς πυκνοὺς ἤδη ἰούλους τοῦ καστανοῦ γενείου καὶ τοῦ μύστακος.

Ἦνεαρὰ γυνή, ἀφοῦ ἐκάθισεν, ὡς συνέχειαν τῆς πρὸ μικροῦ ἐκφρασθείσης ἀνησυχίας της περὶ ἀναζητήσεως τῆς βάρκας ἐκ μέρους τοῦ ἰδιοκτήτου, εὐθύμως ἐξέφερε καὶ τὴν σκέψιν της ταύτην·

— Ὁ καρaboκύρης θὰ γυρεύῃ τὴ βάρκα του, καὶ ὁ μπάρμπα-Μοναχάκης θὰ γυρεύῃ τὸ Λιαλιώ του.

Ὁ νέος ἐμεδίασε. Μπάρμπα-Μοναχάκης ἦτο τὸ ὄνομα τοῦ συζύγου της. Λιαλιώ ἐκαλεῖτο ἡ ἰδία.

*

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην, δυνατόν γαύγισμα σκύλου ἠκούσθη ἀπὸ τὸ κατάστρωμα πλοίου. Ἦτο ὁ καρaboσκυλος τῆς ἰδίας φορτωμένης σκούνας, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνῆκεν ἡ φελοῦκα. Εἶχε πληθῆσαι ἐπάνω εἰς τὸ ἀκρόπρωρον, δίπλα εἰς τὴν μακεδύνα, τὸ βάνχυ-

σον κορυθαίολον ὁμοίωμα τῆς πρῶρας, καὶ κατ' ἀρχὰς ἔσειε μετὰ γρυσμοῦ τὴν οὐράν, ἀναγνωρίζας τὴν βάρκαν. Ἀλλ' ὅταν αὕτη ἐπλησίασε καὶ δὲν ἀνεγνώριζε πλέον τὸν μοῦτσον ἢ ἄλλον τινὰ τοῦ πληρώματος μεταξὺ τῶν δύο ἐπιβατῶν, ἤρχισε νὰ ὠρύεται καὶ νὰ ὀλολύζῃ μανιωδῶς.

Ὁ νέος σπουδαστὴς ὠρτσάρισεν ὀλίγον ἀνοικτὰ ἀπὸ τὴν σκούναν, ἀλλ' ὁ σκύλος, ὅσον ἐβλεπε τὴν βάρκαν ἀπομακρυνομένην, τόσον μανιωδέστερον ὠλόλυξε.

— Τί ἔχει καὶ δὲ λουφάζει; ἠρώτησεν ἀνησυχῶς τὸ Λιαλιώ.

— Φαίνεται ὅτι ἐγνώρισε τὴν βάρκα.

— Αὐτὴ ἡ βαρκούλα εἶνε κεινῆς τῆς γολέτας;

— Ὡς φαίνεται.

Ὁ νέος ἐξέφερε τὴν εἰκασίαν μετὰ λύπης, προβλέπων ὅτι ἡ περίστασις αὕτη ἐξ ἀνάγκης θὰ συνέτεμνε τὴν ὄνειρώδη δι' αὐτὸν ἐκδρομὴν, ἀλλὰ παρ' ἐλπίδα ἡ Λιαλιώ ἐκρότησε τὰς χεῖρας, ὡς ἄτακτον παιδίον τὴν μεγίστην εὐρίσκον ἡδονὴν εἰς ὅ,τι οἱ ἄλλοι ἐπιμένουν νὰ τοῦ ἀπαγορεύωσι.

— Τότε, χαίρομαι, εἶπεν ὁ σκύλος ἄς γαυγίξῃ γιὰ τὴν βάρκα του, καὶ ἐμένα ἄς μὲ γυρεύουνε στὸ σπίτι...

Ὁ νέος ἔλαβε τὸ θάρρος νὰ ἐρωτήσῃ.

— Ποῦ ἦτον ὁ κύρ Μοναχάκης, ποῦ κατέβηκες ἀπ' τὸ σπίτι;

Ἡ Λιαλιώ ἀπήντησεν.

— Ὅλο στὸν καφενὲ περνάει τὴν ὥρα του...

Ὡς τὰ μεσάνυχτα δὲ ξεκολλάει... Ἐμένα μ' ἀφήνει πάντα μοναχὴ μου...

Κ' ἐφαίνετο ἑτοιμὴ νὰ κλαύσῃ. Ἀλλὰ μὲ βίαιον ἀγῶνα ἐκρατήθη καὶ δὲν ἔκλαυσεν.

Ὁ νέος ἐξηκολούθησε νὰ κωπηλατῇ. Μετ' ὀλίγον ἐφθασαν οὐ μακρὰν τοῦ ἀνατολικοῦ στομίου τοῦ λιμένος, ὅποθεν ἐφαίνετο ἀντικρὺ, φράττουσα τὸν ὀρίζοντα, ἡ μακρυλὴ νῆσος, ἐφ' ἧς ὑπερέκειτο τὸ λευκόν, πότε χιονισμένον, πότε γυμνόν καὶ βραχυῶδες ὄρος. Ἀμα ἐφθασαν ἐγγὺς τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ ἀποτελοῦντος ἔνθεν τὴν μίαν σιαγόνα τοῦ στομίου τοῦ λιμένος, τοῦ κλεισμένου ὑπὸ δύο ἢ τριῶν νησίδων ἀνατολικομεσημβρινώτερον, ἡ νεαρὰ γυνὴ προσήλωσεν ἀτενῶς τὸ βλέμμα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος, ὡς νὰ ἤθελε νὰ ἴδῃ ἀπώτερον καὶ εὐκρινέστερον ἢ ὅσον ἐπέτρεπε τὸ ὠχρὸν φέγγος τῆς σελήνης.

— Νὰ ἴδῃ ἐκεῖ πέρα, καὶ ὕστερα γυρίζουμε, εἶπε.

Κ' ἐστέναξεν.

Ὁ νέος ἔλαβε τὴν τόλμην νὰ τὴν παρακαλέσῃ.

— Πῶς τὸ ἔλεγες ἐκεῖνο τὸ τραγοῦδι, ποῦ τραγουδεῖς κάποτε;

— Ποιὸ τραγοῦδι;

— Τὸ τραγοῦδι... ποῦ λέει γιὰ πανιά, γιὰ τιμόνι... καὶ γιὰ τὰ πέρα βουνά, ἐψέλλισεν ὁ νέος.

— Ἀ!

Καὶ πάραυτα ἤρχισε μετὰ τρυφεράς μεσοφωνίας, μετὰ ψιθύρου παθητικοῦ τόνου νὰ ὑποτερετίζῃ.

Πότε θὰ κάμουμε πανιά, νὰ κάτσω στὸ τιμόνι, νὰ ἴδῃ τὰ πέρα τὰ βουνά, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι!

Ἐπανελάβε τὸ δίστιχον τοῦτο δις καὶ τρίς, εἰς γνωστὸν αὐτῇ παλαιὸν ἦχον.

— Ἰδοῦ, τώρα τὰ βλέπεις, τὰ πέρα τὰ βουνά, εἶπεν ὁ Μαθιός· μόνον πῶς ἀντὶ γιὰ πανιά ἔχουμε κουπιὰ καὶ μὰς λείπει καὶ τὸ τιμόνι.

Ἡ νεαρὰ γυνὴ καὶ πάλιν ἐστέναξεν.

— Εἶνε καιρὸς νὰ γυρίσουμε; ἠρώτησεν ὁ νέος.

Εἶπε τοῦτο μετὰ θλίψεως· ἐφαίνετο ὅτι αἱ λέξεις ἐξήρχοντο μαραμμέναι ἀπὸ τὸ στόμα του.

— Ἀκόμα, ἀκόμα λίγο, εἶπεν ἡ Λιαλιώ. Ὁ ἴσκιος τοῦ ῥίχνουν ἐκεῖνα τὰ νησιά δὲν ἀφήνει νὰ φανῇ καλὰ πέρα-πέρα... Μόνο τὴ Δέρφην βλέπω.

— Ἡ Δέρφη εἶνε μέσα, εἶπεν ὁ νέος δεικνύων τὴν Εὐβοίαν, πρὸς μεσημβρίαν.

— Ἡμεῖς Δέρφην τὸ νοματίζουμε τὸ ψηλὸ βουνὸ τῆς πατρίδος μου, ἀντεῖπε τὸ Λιαλιώ, δεικνύουσα πρὸς ἀνατολάς.

Καὶ πάλιν ἐπανελάβε τὸ ἄσμά της, παραλλάσσον κατὰ μίαν λέξιν.

Πότε νὰ κάμουμε πανιά, νὰ κάτσω στὸ τιμόνι, νὰ ἴδῃ τῆς Δέρφης τὸ βουνό, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.

Ὁ νέος ἀφῆκε βαθεῖαν πνοήν, ὁμοίαν μὲ στεναγμόν.

— Ἀ! ξεχνῶ ποῦ κοντεύω νὰ σὲ ξεπλατίσω στὸ κουπί, εἶπεν ἡ Λιαλιώ... Ἀλήθεια, ἐγὼ κάνω σὰν τρελή... Τὰ χεράκια σου δὲν εἶνε γιὰ τὸ κουπί, κύρ Μαθιέ.

Ὁ νέος διεμαρτυρήθη.

— Ὅχι, ὄχι, δὲν ἀπόστασα... Τὰ κουπιὰ εἰν' ἐλαφρούτσικα... Τέτοια κουπάκια θὰ μὲ κουράσουνε;

Ἡ Λιαλιώ ἐπέμεινε νὰ λάβῃ τὸ ἐν τῶν κωπίων, καὶ προκύψασα ὀλίγον ἤρχισε νὰ σείῃ μὲ τὰς λευκάς της χεῖρας τὸν ἑνα τῶν σκαλμῶν, θέλουσα νὰ τὸν μεταθέσῃ πρὸς τὸ μέρος τῆς ἐγγύτερον τῆς πρύμνης. Ἀλλ' ὁ νέος ἀνθίστατο, καὶ αἱ χεῖρές των συνητηθήσαν εἰς θερμὴν ἐπαφὴν.

— Λές γιὰ τὰ δικὰ μου χέρια πῶς εἶνε τρυφερά; εἶπε μετὰ διακριτικοῦ παραπόνου ὁ Μαθιός.

— Τότε, ἔρχεσαι νὰ κάμουμε πανιά, καθὼς λέει καὶ τὸ τραγοῦδι; ἐπρότεινε παιγνιωδῶς ἡ νεαρὰ γυνή.

— Μὲ τί;

Καὶ ἀκουσίως ἐκύτταζε τὸ πάλλευκον κολόβιόν της.

Ἡ Λιαλιώ ἐγέλασε καὶ ἀκούμβησεν ἐκ νέου εἰς τὴν πρύμνην.

★

Ἦδη εἶχον φθάσει εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, καὶ εὐρίσκοντο ἀναμέσον τοῦ κρημνώδους ἀκρωτηρίου, τὸ ὁποῖον ἐφαίνετο σχηματισθὲν διὰ σεισμοῦ ἢ καταποντισμοῦ, ἀποτόμως διακόψαντος τὴν χλοάζουσαν τοῦ βουνοῦ ἀρμονίαν, καὶ τῶν δύο ἢ τριῶν νησίδων, αἵτινες ἔφραττον νοτιανατολικῶς τὸν λιμένα. Ἡ σελήνη ὀλονέν ὑψοῦτο εἰς τὸ στερέωμα, ἀμαυροῦσα καὶ τὰ τελευταῖα ἀστεράκια, τὰ ὁποῖα ἀφανῆ ἐλαμπον δειλῶς εἰς τὰς γωνίας τοῦ οὐρανοῦ. Ἡ θάλασσα ἐφρικία ἡρέμα ἀπὸ τὴν λεπτὴν αὖραν τὴν ἐξακολουθοῦσαν νὰ πνέῃ ὡς λείψανον τοῦ ἀνέμου, ὅστις τὴν εἶχεν ἀυλακώσει ἀπὸ πρῶας. Ἦτο

Δομνίνικος Θεοτοκόπουλος

νύξ τοῦ Μαΐου θερμή, καὶ ἡ λεπτή αὖρα ἐπὶ μαλ-
λον δροσερωτέρα καθίστατο καθόσον πελαγιωτέρα
προσέπνεεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένας. Δύο ἄμαυροὶ
ὄγκοι, ἐπαργυρούμενοι καὶ στιλπνούμενοι ἀμυδρῶς
ἀπὸ τὸ μελαγχολικὸν φῶς τῆς σελήνης, διεγράφοντο
ὁ εἰς πρὸς ἀνατολὰς, ὁ ἄλλος πρὸς δυσμὰς. χωρὶς
νά διακρίνωνται, εἰς τὰς διαλείψεις τοῦ φωτός καὶ
τῆς σκιάς, αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἐδάφους. Ἦσαν αἱ
δύο γείτονες νῆσοι. Μυστηριῶδες θέλγητρον ἀπέ-
πνεεν ὅλη ἡ σεληνοφεγγής νύξ. Ἡ βαρκούλα ἐπλεεν
ἐγγὺς μίας τῶν νησίδων, ἐφ' ἧς ἐφαίνοντο ἐναλλάξ
φωτεινὰ καὶ σκοτεινὰ σημεῖα, βράχοι στίλβοντες εἰς
τὸ φῶς τῆς σελήνης, ἄμαυροὶ θάμνοι ἐλαφρῶς θρο-
οῦντες εἰς τὴν πνοὴν τῆς νυκτερινῆς αὖρας, καὶ
σπήλαια πληττόμενα ὑπὸ τοῦ φρίσσοντος κύματος,
ὅπου ἐμάντευε τις τὴν ὑπαρξίν θαλασσίων ὀρνέων
καὶ ἤκουε τὸ ἐναγώνιον πτερύγισμα ἀγριοπεριστε-
ρων πτοουμένων εἰς τὸ πλατάγισμα τῆς κώπης καὶ
τὴν προσέγγισιν τῆς βαρκούλας. Πέραν, βορειανα-
τολικῶς, εἰς μίαν κλιτὺν τοῦ ὅρους ἐφαίνοντο φῶτα
τρέμοντα, δεικνύοντα τὴν θέσιν ὅπου τὴν ἡμέραν
ἐφαίνοντο οἱ λευκοὶ οἰκίσκοι ὑψηλοῦ ἄνω τῆς θα-
λάσσης χωρίου. Εἰς μικρὸν βράχον παραπλευρῶς
τῆς νησίδος, κοῖλον καὶ σπηλαιώδη, τὸ κύμα προσ-
πίπτον μετὰ βοῆς καὶ ῥόχθου πολλοῦ ἐπλατάγιζε,
κ' ἐφαίνετο ἐκεῖ θορυβοῦσα ἐν τῇ γενικῇ ἁρμονίᾳ
τῆς σεληνοφεγγοῦς θαλάσσης, χωριστὴ ὀρχήστρα,
ἥτις καθ' ἑαυτὴν ἔκαμνε πλειότερον κρότον ἢ ὅσος
εἰνέμετο εἰς ὅλας τὰς ἀγκάλας, τοὺς ὄρους καὶ τὰς

ἀμμουδιάς, εἰς ὅλας τὰς ἀκτὰς καὶ τοὺς σκοπέλους
ὅσους ἐπληττον τὰ κύματα. Αὐθορμήτως ὁ Μαθιὸς
ὑψωσε τὰς κώπας καὶ τὰς ἐκράτησεν ἐπὶ μακρὸν
ἐπὶ τῆς κωπαστῆς, καὶ ἔμεινεν ἐν ἡρεμίᾳ, ὅμοιος
μὲ τὸ λευκὸν πτηνὸν τῆς θαλάσσης, τὸ κύπτον χα-
ριέντως πρὸς τὸ κύμα, ἀκίνητοῦν ἐπ' ὀλίγας στιγ-
μὰς, μὲ τὴν μίαν πτέρυγα κάτω, τὴν ἄλλην ἄνω,
πρὶν ἐφορμήσῃ καὶ συλλάβῃ τὸ κολυμβῶν ὀψάριον
καὶ τὸ ἀνυψῶσθαι ἀσπαίρον καὶ λαχταρίζον εἰς τὸν
ἀέρα. Ἦσθάνετο γοητεῖαν ἄρρητον. Ἡ Λιαλιὼ ἐπί-
σης ὑφίστατο ἄγνωστον θέλγητρον, καὶ τὰ βλέμ-
ματά των συνηντήθησαν.

— Κάνουμε, πανιά; ἐπανέλαβεν ἡ νεαρὰ γυνή.

Φαίνεται δὲν εἶχε παύσῃ νὰ τὸ σκέπτηται, ἀφότου
πρώτην φοράν τὸ εἶπε· καὶ τὸ ἔλεγε μὲ τόσον ἀφελῆ
καὶ φυσικὸν τρόπον, ὡς νὰ ἡρμήνευε τι ἐφρόνουν
καὶ οἱ δύο.

— Κάνουμε ἀπήντησεν ἀσυνειδήτως ὁ Μαθιὸς.

Καὶ ἐπειδὴ δὲν ἤξευρε τι ἔλεγε, τὴν φοράν ταύ-
την οὐδ' ἠρώτησε μὲ τί.

Ἄλλ' ἡ Λιαλιὼ τὸν ἀπήλλαξε τοῦ κόπου τῆς
ἀναζητήσεως τοῦ μέσου. Ἐσηκώθη, ἔκυψε χαριέν-
τως, διὰ ταχείας χειρονομίας ἔβγαλε τὸ λευκόν,
πολύπτυχον κολόβιόν της, καὶ τὸ ἔτεινε πρὸς τὸν
Μαθιόν.

— Ἐτοίμασε σὺ τὸ κατάρτι, εἶπεν.

Ἐκπληκτος, γελῶν καὶ γοητευμένος, ὁ νεανίας
ἔλαβε τὴν μίαν κώπην, τὴν ὑψωσε κάθετον ἐπὶ τοῦ
ζυγοῦ, ἐφ' οὗ ἐκάθητο, ἔλαβε τὴν ἄκρην τῆς μπα-

ΕΙΣ ΤΟ ΘΕΟ

(Ποίησης χριστιανική).

Τὸ σπλαχνικὸ σου βλέμμα ἄφ' τὸν αἰθέρα
 Λυπῆδου με καὶ γύρισε σ' ἐμένα,
 Ἀγάπη, πίστι, ἀθάνατε πατέρα,
 Τὰ στῆθῃ μου διψοῦν τὰ φλογισμένα.

Πάψε τὴν πάλιν, πάψε τὴ φοβέρα
 Καὶ κάμε νὰ πιστέψω εὐθὺς σ' ἐσένα,
 Κάμε με ν' ἀγαπήσω αὐτὴ τὴ σφαῖρα
 Ὅπου τὰ νιάτα μῶχει μαραμένα.

Λάβε γιὰ μέ τὸ δύστηχο ἐσπλαχνία,
 Καὶ δόσε μου, πατέρα μου, βοήθεια
 Καὶ μιὰ στιγμὴ ἄφ' τὴν πρώτη μου ἡλικία.

Διῶξε ἀπὸ μέ τὴν παγωμένη ἀλήθεια,
 Ἰοὺ χιλιούς πόθους κλειῶ μέσ' ἔς τὴν καρδιά
 Καὶ δὲν τρέφω μιὰ ἐλπίδα μέσ' ἔς τὰ στῆθῃ.

Η ΟΜΟΡΦΙΑ

(Ποίησης πολυθεϊστική).

Ἄν οἱ θεοὶ τ' Ὀλύμπου μόνο ζοῦνε
 Ὡς μαγικὴ τοῦ τραγουδιοῦ ἀρμονία
 Κι' ἄφ' τὸν αἰθέρα πλεῖα δὲν κυβερνοῦνε
 Τὸν ἥλιο καὶ τ' ἀδάμαστα στοιχεῖα,

Ἄν χοροὶ ἔς τοὺς ναοὺς δὲν ἀντηχοῦνε,
 Ἄν δὲν καπνίζῃ ἡ ἄφθονη θυσία,
 Ὅπως ἔς τὸν κόσμον ἀκόμη κατοικοῦνε
 Μόνο οἱ θεαὶ κ' ἡ ἀθάνατη ὁμορφία.

Κ' ἐγὼ πολίτης κόσμου παναρχαίου
 Τ' ἄγνὸ εἶδωλό μου νὰ λατρεύω ξέρω
 Καὶ νᾶμαι δοῦλος πάντοτε τ' ὠραίου,

Κι' ἂν τρέχω ἔς τὸ ναὸ σου, ἀρχαία θεά μου,
 Ἐκατόμην δὲν ἔχω νὰ προσφέρω,
 Μὰ θὰ θυσιάσω ἐμπρὸς σου τὴν καρδιά μου.

Ο ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΘΕΑΣ

Ὡς τὸ ναὸ τῆς θεᾶς γονατισμένος
 Στέκω βουδὸς μ' ὀλόγυρτο κεφάλι,
 Καὶ δένδρες κάνω, πάντα τρομασμένος,
 Νὰ πάψῃ τὴν ὀργὴν τῆς τῆς μεγάλης.

Μονάχος ζῶ κι' ἀπὸ τὸν κόσμον ξένος,
 Κι' ἄφ' τὴ στιγμὴ π' ἐμπρὸς ἔς τὰ θεῖα τῆς κάλλῃ
 Ἐγείνα λειτουργὸς ἀψώσιωμένος,
 Χαρὰς αὐγὴ δὲν εἶδα νὰ προβάλῃ.

Ἀλλ' ἡ θεὰ δὲν παύει τὸ θυμὸ τῆς
 Καὶ φλόγες ἄφ' τὰ μάτια τῆς σκορπᾷ,
 Κ' ἐγὼ τρομάζω μόνος ἔς τὸ πλευρό τῆς.

Φαρμακερὰ στέλνει ἔς ἐμέ τα βέλῃ,
 Ἐκατόμβαις, θυσίαις περιφρονᾷ,
 Ἀνθρώπινα κορμιά μονάχα θέλει.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΜΑΡΤΖΩΚΗΣ

ΛΟΓΙΑ ΧΑΜΕΝΑ

Ἀγαπητέ μου,

Τὸν περασμένο μῆνα κάθησα κ' ἔγραφα μερικὰ
 γιὰ τὸ Συμβολισμό. Κατόπι συλλογίστηκα πὼς τὸ
 κακὸ δὲν εἶναι αὐτοῦ μοναχά. Κι' ἂν δὲ βαριέσαι,
 ἄκουσέ με πάλι, κι' ἂς εἶναι χαμένα τὰ λόγια μου.
 Χαμένα ὄχι γιὰ σένα, μὰ γιὰ κείνους ποὺ ἔπρεπε
 νὰ τὰ συλλογίζονται μοναχοὶ τους.

Ἄν εἶτανε νὰ μᾶς ρωτήξουνε σήμερα ποιὸς
 φταίει ποὺ εἶναι σάπια ὅλα στὸν τόπο μας, καλῆ-
 τερη ἀπάντηση δὲ θᾶχαμε παρὰ: Ἡ Μίμηση.
 Γιὰ συλλογίσου το μιὰ στιγμὴ: Ἀπὸ τὴ στιγμὴ
 ποὺ ἀνασῆκωσε κεφάλι τὸ ἔθνος καὶ ζήτησε νὰ μι-
 μηθῇ τοὺς Ἀρχαίους, ὡς τώρα, ποὺ μιμᾶται τάχα
 τοὺς Παρισιάνους, βρές, ἂν μπορῇς, ἓνα πράγμα ποὺ
 ἔχουμε ἀπὸ δική του φιλοτιμία ἢ ἐμπνεύση. Πάρε
 τὸ Σύνταγμα! ἐλεεινὸ μετάφρασμα ἀπὸ τὸ Ἀγ-
 γλικό, ἐλεεινὰ ἐφαρμοσμένο, μ' ἐλεεινὰ ἀποτελέ-
 σματα. Πάρε τὴ μουσικὴ ὅλη φράγκικη, γιατί τὴ
 δική μας, κι' ἂν τὴ μελετήσανε δύο τρεῖς, κανένας
 δὲν τὴν ἀνάπτυξε, μήτε μιὰ ιδέα τῆς πρόσθεσε.
 Τὴ γλῶσσά μας: ἡ μισὴ μὲ τὸ συμπάθειο «ἀρχαία»
 κ' ἡ μισὴ, παραπάνω ἀπὸ μισή, φράγκικη. Λέγω
 παραπάνω ἀπὸ μισή, ἐπειδὴ ὁ νοῦς μιᾶς γλώσσας
 εἶναι κάτι παραπάνω ἀπὸ τὸν τύπο. Τὴ φιλολογία
 μας: Ὡς τὴν ὥρα διαβάσαμε μεταφρασμένα ρο-
 μάντσα, τώρα βγαίνουν κάτι παραμυθάκια τοῦ τό-
 που, καὶ σὰς παραιτοῦν τίς συδρομές τους ὅσοι
 προτιμοῦνε νὰ διαβάζουν παρακειμένους μὲ τὸν
 ἀναδιπλασιασμό, κι' ἂς εἶναι καὶ ξαναμασήματα.
 Ἐκεῖνοι πάλι ποὺ δὲν ξαναγράφανε φράγκικα, ξα-
 νάγραφαν ἀρχαῖες ἐλληνικὲς ἱστορίες, πραγματεῖες,
 τραγωδίαι, καὶ κωμωδίαι, δηλαδὴ δὲ μιμηθήκανε
 Φράγκους, μὰ μιμήθηκαν τοὺς ἀρχαίους! Τί κα-
 τάλασαν, Κύριος οἶδε! Βλέπουν τὰ βιβλία τους
 στὸ χαρτὶ τυπωμένα, τυπωμένα ὅμως στὴ συνεί-
 δηση τοῦ λαοῦ — αὐτὸ ποτὲς δὲ θὰ τὸ χαροῦν!
 Κι' ὁ λαὸς εἶναι πολὺ φρόνιμος ποῦ δὲν τοὺς δια-
 βάζει. Ἀρετὰ κουράζεται ὁ λαὸς νὰ κερδίσῃ τὸ
 ψωμί του. Αὐτὸς θέλει νὰ διαβάσῃ καὶ νὰ τὸ πάρῃ
 ὁ νοῦς του μέσα τὸ διάβασμα καθὼς παίρνει καθετὶ
 ποῦ ἐπιθυμεῖ. Ὅχι νὰ σπουδάξῃ διαβάζοντας. Αὐτὸ
 στὰ μεγάλα ἔθνη γίνεται ἀκόμη ὀλιγώτερο· γιατί
 ὁ καιρὸς ἐκεῖ εἶναι ἀκόμα πολυτιμότερος.

Τὸ ὅτι ἔγινε ὁ ρωμαϊκὸς ὁ νοῦς ἓνα εἶδος ἀντί-
 λαὸς μέσα στὸν κόσμον, καὶ μᾶς βγάζει φωνὲς ποῦ
 δικῆς του δὲν εἶναι, καταντᾷ, μὰ τὴν ἀλήθεια,
 πρόβλημα ψυχολογικὸ, κι' ἄλλου δὲ μπορῶ νὰ τὰ
 ποδῶσω παρὰ στὰ ἔρημα τὰ χρόνια τῆς σκληρίας,
 τότες ποῦ καθετὶς γινούνταν ὁ Ρωμῖος, γιὰ νὰ
 γλυτώσῃ τὸ βασανισμένο κορμί του. Καὶ πρέπει
 τότες νὰ δούλεψε ὁ γνωστὸς ὁ νόμος τοῦ Δαρβίνου,
 ἀνάποδα. Μείνανε μερικοὶ ἀληθινοὶ πατριῶτες στὰ
 βουνὰ καὶ μᾶς ξεσκαθῶσαν, εἶναι ἀλήθεια. Μὰ τὰ
 ψυχικὰ σημάδια τῆς ψεύτικης ἐκείνης ζωῆς, ποῦ δικό
 μας τίποτις δὲν εἶχαμε, ἐξὸν ἀπὸ τὴ θρησκεία, ποῦ
 κι' ἂν εἶχαμε, νὰ τὸ ξεστομίσαμε δὲ μπορούσαμε,
 μόνο μιλούσαμε κατὰ τὴν ὁρεξὶ ἄλλων, ποῦ μαθαί-

Ἀνάκτορα Ἀθηνῶν — μεσημβρινή πλευρά

ρούμας, καὶ ἔδесе δι' αὐτῆς τὴν κώπην ἐπὶ τοῦ ζυγοῦ. Εἶτα ἔλαβε τὴν ἄλλην κώπην, καὶ λύσας τὴν ἄλλην ἄκρην τῆς μπαρούμας ἀπὸ τὸν κρίκον τῆς πρῶρας, προσέδεσεν ὀριζοντίως τὴν δευτέραν κώπην ἐπὶ τῆς πρώτης κώπης, σταυροειδῶς, ὡς κερκίαν ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ. Μεθ' ὃ ἔλαβε θερμὸν ἀκόμη ἐκ τῆς προσφάσεως τοῦ χρωτὸς τὸ πάλλευκον κολόβιον τῆς νεαρᾶς γυναίκος, καὶ τὸ προσήρτησεν ἐπὶ τῆς δευτέρας κώπης, ὡς πανίον.

Ἡ Λιαλιὼ ἔμεινε μὲ τὸ μισοφούστανον, κοντὸν ἕως τὰς κνήμας, λευκὸν ὅσον καὶ τὸ κολόβιον, καὶ μὲ τὰς λευκὰς περικνημίδας, ὅφ' ἃς ἐμάντευε τις τὰς τορνευτὰς καὶ κομφᾶς κνήμας, λευκοτέρας ἀκόμη. Ἐμείνε μὲ τὰ κρίνα τοῦ λαιμοῦ τῆς ἀτελῶς καλυπτόμενα ἀπὸ τὴν πορφυρὰν μεταξωτὴν τραχηλιάν τῆς, καὶ ἐκάθισε συνεσταλμένη παρὰ τὴν πρύμνην, βραχυσωμότερα ἢ ὅσον ἦτο, μὲ τὸ μέτριον καὶ χαρίεν' ἀνάστημα.

Καὶ ἡ αὔρα εἶχε δυναμώσει, καὶ τὸ αὐτοσχέδιον πανίον ἐφούσκωνε, καὶ ἡ βαρκουὶα ἔτρεχε.

*

Δὲν ἔγεινε πλέον λόγος περὶ ἐπιστροφῆς εἰς τὸν λιμένα. Πρὸς τί; Ἦτο προφανές τοῦ λοιποῦ ὅτι ἔπλεον «εἰς τὰ πέρα βουνά».

Ὁ Μαθιὸς ἐκάθισε δειλῶς ὄχι πολὺ πλησίον αὐτῆς, ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν τῆς πρύμνης, καὶ ἔβλεπε τὴν θάλασσαν, διὰ νὰ μὴ κυττάζῃ παραπολὺ τὴν συνταξειδιωτὴν του καὶ τὴν φέρῃ εἰς ἀμηχανίαν.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοῦ ἤρχετο εἰς τὴν μνήμην ἓν ἄσμα ἐπτανήσιου ποιητοῦ, τὸ ὁποῖον ἔπαιξε τὸσον μέρος τὸ πάλαι, εἰς ὅλους τοὺς ῥωμαντικούς ἔρωτας τοῦ καιροῦ ἐκείνου, «Εὐπνα, γλυκεῖά μου

ἀγάπη...» καὶ ἐνθυμεῖτο τὸ δίστιχον, «Μόνον τ' ἄχνό φεγγάρι...» ὡς καὶ τὸ ἄλλο.

Ἔχετε γειά, λαγκάδια, βουσοῦλαις, κρύα νερά,
γλυκειαῖς αὐγαῖς, πουλάκια, γιὰ πάντα ἔχετε γειά!

Ἐνθυμεῖτο τοὺς στίχους τούτους, ἀλλὰ δὲν ἤθελε νὰ τοὺς τραγουδήσῃ. Τοῦ ἐφαίνετο ὅτι δὲν ἔχουν πλέον τὸν τόπον των. Τούναντίον, τὸ ἄσμα τῆς νυκτὸς ἐκείνης ἔκρινεν ὅτι ἦτο προσφύεστατα τὸ προσφιλὲς ἄσμα τῆς Λαλιῶς.

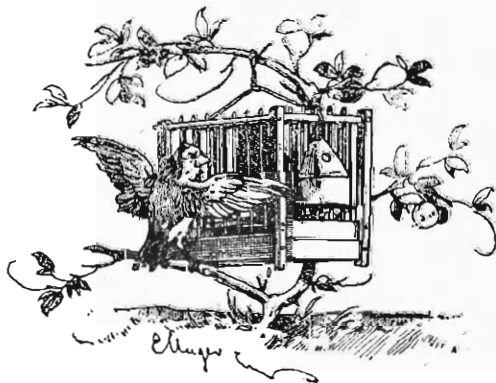
Πότε νὰ κάμουμε πανιά, νὰ πιάσω τὸ τιμόνι,
νὰ ἰδῶ τὰ πέρα τὰ βουνά, νὰ μοῦ διαβοῦν οἱ πόνοι.

+

Εἶχε καθίσει ὄχι πολὺ παράμερα ἀπ' αὐτῆς, τὸσον πλησίον τῆς, ὥστε νὰ μὴ δύναται ἀνέτως νὰ τὴν κυττάζῃ, καὶ τὸσον μακρὰν τῆς, ὥστε νὰ μὴ φθάνῃ νὰ αἰσθανθῇ τοῦ θερμοῦ χρωτὸς καὶ τῆς ἀναπνοῆς τῆς τὴν γειτνιάσιν. Καὶ ὅμως ἐπεθύμει νὰ τὴν βλέπῃ ἐωσότου ἐξαλίσθῃ νὰ κυττάζῃ πλέον τὰ κύματα.

[Ἔπεται συνέχεις]

Α. ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

ναυμε ἀπὸ μωρὰ πιδιὰ πῶς νὰ πνίγουμε τὴν ἀτομικότητα, κι ὄχι μέσα σὲ καθάριο νερὸ, μόνο μέσα σὲ λάσπη πηχτὴ, αὐτὰ ὅλα καὶ χίλια ἄλλα ποῦ εἶναι δουλειὰ τοῦ φιλοσόφου ἱστορικοῦ νὰ μᾶς τὰναλύσῃ, — ποῖο μαχαίρι ἢ ποῖο τουφέκι, ποῖος ἀγῶνας μπορούσε γὰ τὰ ξετινάξῃ ἀπὸ πάνω μας!

Τὴν ἀληθινὴ τὴν ἐλευθερίαν δὲν τὴν ἔχουμ' ἄκομα, τοῦ κίκου. Σήμερὰ μᾶς σκληθῶναι ὁ Φράγκος, ἀπαράλλαχτα καθὼς μᾶς ἐσκληθῶν' ἄλλοτες ἕνας ἄγας, ἕνας δοῦκας. Ἡ ψυχὴ μας δὲν τὰ ξέμικθε τὰ ταπεινὰ ἐκεῖνα μαθήματα. Χρόνο πᾶς στὸ χρόνο, αἰῶνα πᾶς στὸν αἰῶνα, ὁ νόμος τοῦ Δαρβίνου μᾶς τὴν ἔσβυσε τὴν πρωτοτυπίαν, τὴν ἐλεύθερην κ' ἰδιαιτέρην ἐνέργειαν τῆς ψυχῆς ποῦ μᾶς δίνει ἐθνικὸν χαρακτῆρα. Κ' ἐθνικὸς χαρακτῆρας μας σήμερὰ εἶναι ἡ Μίμησις, τὸ μόνο συστατικὸ ποῦ δὲ μᾶς πείραξε ἡ σκληριά, μὰ καὶ μᾶς τὸ μεγάλωτε, καὶ μᾶς τὸ καμὲ τέλειο.

Γι αὐτὸ νὰ μὴ θυμώνουμε καὶ πολὺ ὅταν διαβάζουμε πῶς τὸ δεῖνα πρᾶμα εἶναι ἔτσι, ἐπειδὴ τὸ εἶπε ὁ τάδε Εὐρωπικὸς σοφός. Καὶ πῶς ὁ ποιητὴς πρέπει νὰ πλᾶθῃ τὰ ἔργα του ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸ εἶπε κι ὁ Ἀριστοτέλης; καὶ πῶς ὁ τόπος μας πρέπει νὰ κυβερνηθῇ ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτὸ κάμνουν καὶ στήν Ἀγγλία. Καὶ χίλια ἄλλα.

Ἄς μὴ θυμώνουμε, ὄχι. Ἄς λυπούμαστε, ἄς τὸχοῦμε βχυρὸ κνημὸ ποῦ δεντρὶ στὸν τόπο μας νὰ φυτρώσῃ δὲ φαίνεται δυνατό, γιατί τὰ λαγκάδια του στείρειψαν. Στείρειψαν τὰ λαγκάδια του, κι ἂ δὲ βρεθῇ Μωϋσῆς νὰ μᾶς ξανακάμῃ τὸ θῆμα του, θὰ καταντήσῃ νὰ μᾶς κατεβάσσουνε φοβερὸ πωταχμὸ ἀπὸ τὰ Μπαλκάνια. Καὶ τότες δὲ θὰ μᾶς μένῃ μῆτε ἡ Μίμησις.

Ὁ φίλος σου

A. E.

ἈΝΑ ΤΟΝ ἙΛΙΚΩΝΑ

ΒΑΛΛΙΣΜΑΤΑ

Ἴδου δὲ πῶς οἱ Νορβηγοὶ ἀπαθανατίζουν τὴν πτωγὴν, ἄλλ' ἀνδρείαν καὶ ἐντιμον κόρην.

Ἡ νέα Βότχληδ ψάλλει μ' εὐμορφῇ φωνή, ὁ βασιλέας θ' ἀκούῃ μέσα ἀπ' τὴν σκηνή.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Εἶν' ἄρπα αὐτὴ, εἶνε κιθάρὰ ποῦ λαλεῖ;
ὅλη τὴ νύχτα ἐδῶ ἀκούεται καλῇ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Οὔτε κιθάρὰ, οὔτε ἄρπα τραγουδεῖ.
ὥραϊα ψάλλει ἕνα εὐμορφὸ παιδί.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ἦς τοὺς δούλους λέγει ὁ βασιλέας, νὰ σῆς ἰδῶ,
τὴν νέα Βότχληδ νὰ μοῦ φέρετε ἐδῶ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ὁ δούλος πάει τὴ νέα βρίσκει κοπέλι,
ἦλθα γειὰ νὰ σὲ πῶ ἀπὸ τὸν βασιλέα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Μὲ στέλλει ὁ βασιλέας κοπέλα μου καλῇ,
ἔς τὴ χρυσωμένη σάλα του σὲ προσκαλεῖ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τὴ Βότχληδ χίλιοι πιάνουνε διαλογισμοί,
τί νὰ τὴν θέλῃ ὁ βασιλέας τέτοια στιγμή.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Φίλιππε, σὺ ἀδελφέ μου, σήκω μιὰ σταλιά,
πάμε μαζί ὡς μέσα ἐκεῖ ἔς τὸ βασιλιά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τί νὰ τοῦ ἦρθε τῶρ' αὐτοῦ τοῦ βασιλέα!
Ἐγὼ δὲν εἰμπορῶ νὰ τοῦ κρατῶ σημαία.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Γοργὴ πετάχθηκε ἔς τοῦ ἀλογοῦ τὴ σέλα,
ὅλοι θαυμάζουν τὴ πεντάμορφη κοπέλα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ἐμβαίνει ἀπὸ τὴ θύρα, σκύβει, χαιρετάει,
ἄς ζήσῃ ὁ βασιλέας, τί θέλει κι' ἀγαπάει.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ὁ βασιλέας σκοντάει πρὸς αὐτὴ τὸ θρόνο,
κίτσε Βοτχλήδῃ μιὰ στιγμουλά μόνο.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Λαλεῖ στὸν ἕνα ὑπηρέτη σὰν ξαφτέρει,
τ' ολόχρυσό του τάβλι μέσα ἐδῶ νὰ φέρῃ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ἐπαίξαν πρώτη, δεύτερη καὶ τρίτῃ ἡμέρα,
Ὁ Φίλιππος κι' αὐτὸς ἐκάθητο κεῖ πέρα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τοῦ κέρδησεν εἰς τὸ παίχνιδι πάντα μιὰ χαρὰ,
δάση, βουνά, λειβάδια ὥραϊα, δροσερά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τοῦ κέρδησε τὴν περικεφαλαία, τὸ σπαθί,
τοὺς τόσους θησαυροὺς ποῦ δὲν μπορεῖ νὰ χωρισθῇ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Σηκῶθ' ἐπάνω ὁ βασιλεὺς γελαῖ, γελαῖ πολὺ,
καλὸ παίχνιδι τοῦτα, μὰ τὴν πίστη μου λαλεῖ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Πολὺ χρυσάφι σῶγ'ω μάνη σὲ γωνιά κρυφῇ,
νὰ σοῦ τὸ δώσω, φίλιωσε, γι' αὐτὴ τὴν ἀδερφή,
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Δι' ἄνδρα ἐγὼ δὲν ἐλογάριασα κανένα,
ποῦ γι' αὐτὴ τὴν ἀδερφή χρυσάφι θάδιδε σ' ἐμένα.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τραβάει τὸ σπαθί του τὸ χρυσὸ κι' ἀστροφερό,
εἰς τὴν κόρη τὴν στωγὴ τὴν σφάζει ἔς τὸ φτερό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τὴ δούλα τῆς ἡ Βότχληδ ἐρωτᾷ, ἐσύ,
ἐσύ ξεύρεις νὰ κάμῃς τὸ φαρμακερὸ κρασί;
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Καὶ βέβαια μπορῶ καὶ κάμνω το σὲ κάθε μιὰ μεριά,
καθὼς μὲ τῶγ'ε μάθει μιὰ πολὺξερη γρηά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ὡς τὸ δάος μέσα πᾶνε πῶγαι τὰ γλωρὰ κλαδιά,
κρουὰ λαλοῦν καὶ σκάπτουν κατ' ἀπὸ βαλανιδιά.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Βύρισκουν ἔς τὴ στιγμὴ τὸ φίδι τὸ γιαιστερό,
βρασιμένο τῶγαν βάλει ἔς τὸ ποτῆρι τ' ἀργυρό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ἔλα νὰ πιῃς, κύρ βασιλιά, μ' ἐμὲ μαζὶ καὶ σύ,
κι' ὅταν σ' ἀρέσῃ δὸς νὰ πιοῦν κ' οἱ ἵππῳται οἱ χρυσοί.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Σὰν ἔπιδε μιὰ πινιὰν ὁ βασιλέας πρὶν αἰσθανθῇ,
τῆς ζώνης τὰ κουμπιά γοῦν ξεθληκυωθῇ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Σὰν ἔπιδε δυὸ πινιές ὁ βασιλέας ἀπ' τὰ ψηλά,
γαμζὶ πάνω ἔς τὸ πάτωμα κατρακυλᾷ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Σὰν ἔπιδε τρεῖς πινιές κατ' ἀπ' τὰ ροῦχα τὰ ψαρδιά,
ὡς γλίτζι δυὸ κουμπάκια τοῦ ῥαγίσθηκ' ἡ καρδιά.
Ψάλλ' ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Ἢ Βότχηλδ μὲς σὲ μοναστήρι πῆγε σοβαρό.
παρθένος ἔχει μείνει γιὰ τὸν ὅλο της καιρό.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Τὰ κτήματα καὶ τὸ χρυσάφι ἔς τοὺς φτωχοὺς σκορπᾷ,
δὲν θέλει ἀπὸ τὸ βασιλέα τίποτε, δὲν ἀγαπᾷ.
Ψάλλει ὁ κύκνος, κύκνος ἀπ' ἀλάργα ψάλλει.

Καὶ εἰς ἐπίμετρον ἐκ τῶν βορεινῶν χωρῶν δύο
ἀκόμῃ Σουηδικὰ βαλλίσματα :

Ἢ νέκ' ἡ Χίλλα κάθεται ἔς τὴν κάμαρά της
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κυλοῦν τὰ δάκρυα ἔς τ' ἄγνὰ τὰ μάγουλά της,
δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Γοργὰ ἡ βασιλίσσα τὴν εἶδησι αὐτὴ νοιώνει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γοργὰ ἡ νέα Χίλλα σύρει τὸ βελόνι,
δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Τὸ σῶμα σὲ μανθὺ ἡ βασιλίσσα σκεπάζει.
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲ ξέρει.
Σηκώθη ἔς τὴν περήφανη τὴ Χίλλα πᾶει.
Δὲν ζῇ ποτὲ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Χτυπᾷ τὴ Χίλλα ἔς τὸ μικρὸ τὸ μαγουλό της,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Εἰς τὸν μπερδὲ πατάει τὸ αἶμα τὸ ζεστό της.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Καλὴ βασιλίσσά μου, μὴ χτυπᾷς ἐμένα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κόρη κ' ἐγὼ εἶμαι βασιλιᾷ ὥσάν κ' ἐσένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ἢ νιὰ ἡ Χίλλα ὠθεῖ γαλάζιο μαξιλάρι,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Θέλ' ἡ βασιλίσσά μου ἀνάπαυση νὰ πᾶρῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Καθῆστε μιὰ μικρὴ στιγμὴ, βασιλίσσά μου,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ὡστε νὰ πῶ ν' ἀκούσετε τὴ συμφορὰ μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ὅταν ἀκόμῃ κάθουμαι μὲ τὸν πατέρα,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἐφτὰ ἱππῳταὶ μ' ἐδουλεύαν κάθε μέρα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Πολὺ ἱπποτικὸ μ' ἀγάπαε ὁ μπαμπᾶς μου,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Δύο ἱππῳτάς μ' ἔβαλε ἔς τὰς διαταγὰς μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ὁ δούκας Μάγνης τὸν ἐλέγανε τὸν ἕνα,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Νὰ μ' ἀπατήσῃ ἔς τὰ γερά ποθοῦσε ἐμένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ὁ δούκας Χιλδιθράνδ ἐλέγετο ὁ ἄλλος,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Τοῦ Ἀγγλοῦ βασιλιᾷ υἱὸς μεγάλος.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Τὸν δούκα Χιλδιθράνδ ἐγὼ πολὺ ἀγαποῦσα,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Μ' ἐκείνονε μαζὶ νὰ φύγω ἐπιθυμοῦσα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ἐσέλωσε τὸ ἀλογάκι τὸ ψαρί του,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κ' ἐπῆρε ἐμὲ τὴν Χίλλα του μαζὶ του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Σὰν φθάσαμε εἰς τὰ πυκνὰ κι' ὠραία δάση,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ὁ δούκας Χιλδιθράνδ λιγὰκι θὰ ἴσυχάζῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Κοιμήθη ὀλίγο ἔς τὴν ποδιά μου ἐδῶ ἐπάνω,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γλυκὸς τοῦ ἡρῆ ὁ ὕπνος τὸ καταλαμβάνω.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Καλέ, καλέ μου ζῦπνα! Σῶσε μ' ἀπ' τὸν τρόμο!
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἀκούω τὸν πατέρα μου, τοὺς ἀδερφοὺς ἔς τὸ δρόμο!
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καὺμό μου.

Καλέ, καλέ μου ζῦπνα, μὴν ἀργεῖς δῶ χάμου,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Γνωρίζω τ' ἄλογα πῶς τρέχουν τοῦ μπαμπᾶ μου.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καὺμό μου.

Ὁ Χιλδιθράνδ μ' ἐφίλησε γλυκὰ μὲ τὴ καρδιά του,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Καὶ λέγει νὰ μὴ κρίζω πᾶς τὸ ὄνομά του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Πολλοὺς ἱππῳτάς σκότωσε μὲ ἀνδρία γνώμη,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἐξ ἀδελφοὺς καὶ τὸν πατέρα μου ἀκόμῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Κατόπι πλῆθος προῦθαλε πολὺ μπροστά του,
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Κι' ὁ νέος μ' ἀδελφὸς μὲ τὰ χρυσὰ μαλιὰ του.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Καλέ, καλέ μου, κρῖτα τὸ σπαθὶ ποῦ ἀχνίζει!
ἄλλος ἀπ' τὸν Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Τὸν τέτοιο θάνατο ὁ ἀδερμὸς μου δὲν ἀζίζει!
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καὺμό μου.

Ὁ λόγος μολὶς ἀπ' τὰ χεῖλη μου ἐλαλήθη,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἀπὸ ἐφτὰ πληγὰς τὸ αἷμα τοῦ καλοῦ μ' ἐχύθη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Ὁ δούκας ἀπὸ τὸ σπαθὶ τὸ αἷμα στεγνώνει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ἄν Χίλλα σὺ δὲν ἦσο, τοῦτ' ἄξιζες μόνῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Ἀπ' τὰ μαλλιά ὁ ἀδερφὸς μ' ἄρπᾳ μὲ δένει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Στὴ σέλα τοῦ ἀλόγου τοῦ μ' ἔχει σφιχτὰ δεμένη.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Καμμιὰ ριζίτσα δὲν εἶχε ἀπ' τῇ γῇ βλαστήσει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ μιὰ μπουκιὰ ἀπ' τὸ πόδι νὰ μὴ σγίσῃ.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Κανένα σουβλερὸ δὲν στάθηκε κλαδάκι,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ νὰ μὴ σγίσῃ ἀπ' τὸ κορμὶ τῆς Χίλλας κομματάκι.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Ὅταν ἐφθάσαμε 'ς τὴν πρώτη μας τὴ θύρα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Ποῦ στέκει ἡ μητέρα μου μυρολογάει χήρα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Ὁ ἀδερφὸς μου νὰ μὲ πνίξῃ θέλ' ἐμένα,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Πι μάννα μου νὰ μὲ πουλήσῃ γιὰ τὰ ξένα.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Ἔτσι γιὰ μιὰ μικρὴ χαμπάνα μὲ πουλοῦνε,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Στὸ κοιμητήριον τὴν θωρεῖ καθεὶς ὅπουναί.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Σὰν ἄκουσε ἡ μητέρα ἐκεῖθε τὴ λαλιά της,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Χίλια κομματάκια τῆς ῥαγίσθηκε ἡ καρδιά της.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος ἀκούσῃ τὸν καῦμό μου.

Κι' ὅταν ἡ Χίλλα ὡς ἐδῶ εἶχε μιλήσει,
ἄλλος ἀπ' τὸ Θεὸ τὸν πόνο μου δὲν ξέρει.
Νεκρὴ μπρὸς 'ς τὴ βασίλισσα χαμαὶ εἶχε σβύσει.
Ποτὲ δὲν ζῇ ὅποιος γνωρίσῃ τὸν καῦμό μου.

Ὡς παρατηρεῖ ὁ ἀναγνώστης, τὸ ἀνωτέρω βάλ-
λισμα, ἀντὶ μιᾶς ἔχει δύο ἐπωδούς. Περὶ τῶν στοι-
χείων τούτων ἐν τῇ Σκανδιναυικῇ ποιήσει πρέπει
νὰ εἰπωμέν τινα ἐπὶ τὸ γενικώτερον, τὰ ὅποια δὲν
θὰ ἦσαν ἄχρηστα καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν νεολαίαν.

Κοινὰ ἀναμνήσεις καὶ συναισθήματα εἶνε ἡ αἰ-
τία καὶ τὸ ἀντικείμενον τῆς δημοτικῆς ποιήσεως,
τόσον τῆς ποιήσεως ἐν γένει μὲ τὴν διαφορὰν, ὅτι
αἱ ἀναμνήσεις αὗται καὶ τὰ συναισθήματά ἐν τῇ
πρώτῃ ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὴν οὐσίαν ἀλλὰ καὶ ὡς
πρὸς τὴν ἔκφρασιν αὐτῶν εἶνε γενικά, καὶ ὅτι ἡ
ἔκφρασις αὕτη δὲν ὑψώθη ἀκόμη εἰς τέχνην. Πρῶ-
τον διὰ τῆς τέχνης γεννᾶται εἶδος τι δικαίωματος
ιδιοκτησίας ἐπὶ τοῦ γενικοῦ τούτου ἐδάφους, ὅπερ
ὅμως ἕνεκα τούτου δὲν παύει νὰ ᾔνε γενικὸν καὶ
προσιτὸν τοῖς πάνσιν, ἀφοῦ τὸ δικαίωμα ἐκεῖνο τῆς
ιδιοκτησίας μόνον ὡς πρὸς τὸν τύπον εἴμπορεῖ
ν' ἀπκτινηθῇ, ὄχι κυρίως ὡς πρὸς τὸ περιεχόμενον,

τὸ ὅποιον διὰ τὴνποίησιν εἶνε τι δεδομένον ἤδη καὶ
ὑφιστάμενον. Μόνον διὰ τῆς τέχνης εἴμπορεῖ νὰ
ἐπιτεθῇ ἐπὶ τοῦ τύπου ἡ σφραγὶς ἐκεῖνη τῆς ἀτο-
μικότητος, ἡ ὁποία σημειοῖ τὸ ἔργον ὡς ἔργον ἐνὸς
ἀτόμου. Ἐὰν λοιπὸν ἐν τῇ καλλιεργημένῃ ποιήσει
ὁ τύπος ἰσχύῃ τὰ μάλιστα, ἀντιστρόφως ἔχει τὸ
πράγμα ὡς πρὸς ἐκείνην, ἀφ' ἧς λείπει ἀκόμη ἡ
τέχνη. Ἐνταῦθα ἡ ὅλη σημασία κεῖται ἐν τῷ περιε-
χομένῳ, καὶ τοῦτο δημιουργεῖται ἀφ' ἑαυτοῦ. Πάν
τὸ κατὰ τὴν φύσιν αὐτοῦ κοινὸν εἰς ὅλους τοὺς
ἀνθρώπους κεῖται ἐκτὸς καὶ ἐπέκεινα πάσης δη-
μιουργικότητος. Δὲν τὸ δημιουργεῖ τις, ἀλλὰ κατα-
λαμβάνεται ὑπ' αὐτοῦ.

Κοινὰ ἀναμνήσεις καὶ συναισθήματα ἐλέγομεν,
εἶνε ἡ αἰτία πάσης ποιήσεως. Ταῦτα εἶνε καὶ τὰ
διακροῦντα τὴνποίησιν εἰς τὰς κυρίας αὐτῆς διαι-
ρέσεις τὴν ἐπικὴν καὶ τὴν λυρικὴν, δι' οὗ ἐν τού-
τοις δὲν πρόκειται νὰ ῥηθῇ, ὅτι ἐν τῇ ἐτέρᾳ τὸ
στοιχεῖον ἐκεῖνο λείπει ἐξ ὁλοκλήρου. Τουναντίον
ἀμφότεραι τυγχάνουσι πάντοτε συνδεδεμέναι, καὶ
μόνον ἡ ἐπικράτησις τοῦ ἐνὸς τῶν δύο ἀποτελεῖ
τὴν διαφορὰν. Ἡ ἱστορία τῆς ποιήσεως οὐδὲν εἶνε
ἢ παράστασις τῆς διαφορᾶς τῶν δύο τούτων ποιη-
τικῶν στοιχείων καὶ τῆς τελικῆς αὐτῶν συγγω-
νεύσεως.

Ἐκ τῆς τελευταίας ταύτης γεννᾶται ἄλλο εἶδος
ποιήσεως, ἡ δραματικὴ, ἡ ὁποία μᾶς παρουσιάζει
λυρικὴν καὶ ἐπικὴν στενώτατα συνηνωμένας, καὶ
δικαίως θεωρεῖται ὡς ἡ ὑψίστη ἀκμὴ ποιήσεως ἐν
παντὶ ἔθνει. Ἐπειδὴ ἡ δραματικὴ αὕτη ποιήσις ἐν
τῇ ὑψίστῃ αὐτῆς αἰγλῇ σημειοῖ ἐν τῇ μορφώσει
ἐκάστου ἔθνους ἐκεῖνο ἀκριβῶς τὸ σημεῖον, ἐνθα ὁ
πλοῦτος τῶν συναισθημάτων τῆς ζωῆς γενεᾶς ἀνα-
λαβὼν ἐν ἑαυτῷ καὶ διαποτισθεὶς ὑπ' ὅλου τοῦ
πλούτου τῶν ἀναμνήσεων αὐτοῦ ἀνεζωογονήσῃ καὶ
ἀναπαρέστησῃ ταῦτα. Πᾶσα ζωὴ τοῦ παρόντος
καὶ τοῦ παρελθόντος συνηνώθη ἐνταῦθα ἐν μιᾷ
στιγμῇ, καὶ οὐδὲν ὑπάρχει ὑψηλότερον τούτου. Πρὶν
ἢ ὅμως ἡ δραματικὴ ποιήσις μορφωθῇ ἐν τινὶ ἔθνει,
ἀνάγκη ἀμφότερα τὰ ποιητικὰ στοιχεῖα τὰ ἐν αὐτῇ
συγγωνευόμενα, τὸ ἐπικὸν καὶ τὸ λυρικόν, νὰ ᾔνε
καθ' ἑαυτὰ ἀνεπτυγμένα. Ἡ ἱστορία διδάσκει, ὅτι,
ὅπως καὶ κεῖται ἐν τῇ φύσει αὐτῇ τοῦ ἀντικειμέ-
νου, ἡ ἐπικὴ προηγείται.

Ἡ πρώτη ποιήσις παντὸς ἔθνους εἶνε διηγημα-
τικὴ, διατηρητὴς τῶν ἀναμνήσεών του. Ψάλλει
γεγονότα, οὐχὶ συναισθήματα. Ἀφοῦ ὅμως οὐδε-
μία ποιήσις εἴμπορεῖ νὰ μείνῃ ἐστερημένη τοῦ λυ-
ρικοῦ στοιχείου, παρουσιάζεται τοῦτο ὡς μουσικὴ
πρὸς τὴν ποιήσιν, καὶ εἶνε ἀδιάσπαστον τῆς ποιή-
σεως κατὰ τὴν γέννησίν της. Αὕτη εἶνε ἡ πρώτη
ἡλικία τῆς ποιήσεως, ἡ ἐπικὴ. Ἐν τῇ δευτέρᾳ τὸ
συναισθημα εὑρε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ, ἀνεξάρτητον τῆς
διηγήσεως, ἔκφρασιν. Ἡ ποιήσις ἐδράξατο τῆς λυ-
ρας αὕτη αὕτη, ἥτις τέως τῇ ἡτο μόνον συνοδός
της. Ἀπελευθερωθεῖσα τῆς δουλείας τῶρα πρῶτον
καταλαμβάνει νὰ ἐκφράσῃ τὸ ἐσωτερικόν της. Οὕ-
τως ἵσταται ἡ γνησίᾳ λυρικὴ ποιήσις ὡς ὁ οὐρά-
νιος διερμηνεὺς παντὸς συναισθήματος. Εὐθὺς
ὅμως ὡς ἡ μουσικὴ γίγνεται μουσικὴ, παρουσιάζεται

ἡ διακριτὰ τχύτης καὶ τῆς μουσικῆς, ἐν τῇ κυρίᾳ σημασίᾳ, καὶ γίνεται δυνατόν εἰς τὴν τελευταίαν ν' ἀναπτυχθῇ ὡς ἰδία τέχνη. Συγχρόνως ἡ φαντασία, ἥτις μέχρι τοῦδε διετέλει ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς ἀναμνήσεως, κατέστη ἐλευθέρᾳ, καὶ γίνεται καθ' αὐτὸ ποιήσις. Ἀντὶ ἐξωτερικῆς τινος ἀληθείας ἡ ποιήσεως, ἥτις οὐδὲν γνωρίζει εἰ μὴ ὅτι εἶνε ἀλήθεια, πρόκειται· τῶρα περὶ ἐσωτερικῆς, περὶ τῆς ἀληθείας τῆς ἐκφράσεως τῶν συναισθημάτων. Τὸ ἀνθρώπινον συναισθημα ἐπέστησε τὴν προσοχὴν αὐτοῦ ἐφ' ἐκτου. Ἐσωτερικὸς κόσμος ἀνεπετάσθη, δι' οὗ ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος γίνεται μόνον ἀλληγορία, μόνον σύμβολον· ἐν δὲ τῇ ἐκδοχῇ ταύτῃ παντὸς ἐξωτερικοῦ ὡς εἰκότος τῶν ἐσωτερικῶν συναισθημάτων λαμβάνει ἡ φαντασία τὸ πρῶτον συνειδησιν ἑαυτῆς ὡς ποιητικῆς δημιουργικῆς δυνάμεως.

Ἐὰν προσθῶμεν εἰς τὰ ἐξωτερικὰ γεγονότα καὶ τι ἐσωτερικόν καὶ θεωρήσωμεν ἐκεῖνα ὡς ἀποτέλεσμα τούτου, τὸ γεγονός γίνεται συγχρόνως πρᾶξις, ἡ παράστασις τῆς ὁποίας, ὡς τοιαύτης, δηλαδὴ ὡς γιγνομένης, οὐχὶ ὡς γενομένης ἤδη (διότι ὄντως ἡ πρᾶξις ἀναλαμβάνει πάλιν τὸν χαρακτῆρα τοῦ γεγονότος), προκύπτει τὸ ἔργον τῆς δραματικῆς ποιήσεως, περὶ ἧς δύναται νὰ ρηθῇ, ὅτι, ἐὰν ἡ ἐπικὴ περιγράφει μίαν ἐξωτερικὴν, ἡ λυρικὴ μίαν ἐσωτερικὴν κατὰστασιν, αὕτη συνθέτει ἀμφοτέρας, ἀφοῦ πρῶτον τὴν μετὰβασιν τῆς μίας τῶν καταστάσεων τούτων εἰς τὴν ἑτέραν.

Οὕτω προέρχεται ἡ τρίτη καὶ ὑψίστη περίοδος τῆς ποιητικῆς μορφώσεως, ἡ ὁποία ὄχι μόνον συνεννοεῖ τὰς δύο προηγηθείσας, ἀλλ' ἐπαναλαμβάνει τχύτας ἴσα ἴσα διὰ τοῦτο ἐν νέᾳ μορφῇ καὶ μετ' ἰδιαιτέρας τέχνης.

Ἐὰν τις ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴν του ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων φυσικῶν περιόδων ἀναπτύξεως τῆς ποιήσεως, πρᾶττει ὅτι πρῶτον ἐν τῇ δευτέρᾳ τῇ λυρικῇ γεννᾶται ἡ τέχνη ἐν στενωτέρᾳ σημασίᾳ, ἀφοῦ τῶρα πρῶτον ἡ φαντασία ἔλαβε συνειδησιν τῆς ἑαυτῆς δυνάμεως. Τὰ αἰώνια συναισθήματα, τὰ ὁποία παρέσχον τῇ λυρικῇ ποιήσῃ τροφὴν καὶ ὑποθέσεις, εἶνε κατὰ τὴν φύσιν αὐτῶν βεβαίως κοινὰ τοῖς πᾶσι, διότι πῶς ἄλλως θὰ ἠδύνατο ἡ ποιήσις νὰ εἶνε τοῖς πᾶσι προσιτὴ ἀπόλαυσις, καὶ πῶς θὰ ἦτο ἡ ἀληθὴς ἀπόλαυσις ἐνὸς λυρικοῦ ποιήματος κυρίως μίᾳ ἐσωτερικῇ ἀναδημιουργίᾳ τοῦ ἰδίου.

Ἀλλὰ τὰ συναισθήματα ταῦτα εὐρίσκουσι συγχρόνως παρ' ἐκάστῃ τὴν ἀτομικὴν αὐτῶν ἑκφρασιν. Οἱ μεγάλοι ἐθνικοὶ τύποι κατὰ τὴν ἐπικὴν περίοδον διαλύονται διὰ τοῦτο εὐθὺς ὡς ἐπικρατήση ἡ λυρικὴ ποιήσις. Ἐνῷ ἐκαστος ποιητὴς ψάλλει τὴν ἰδίαν αὐτοῦ ψυχὴν, παραδέχεται ἡ δημιουργεῖ συγχρόνως τὸν τύπον, τὸν μάλιστα ἀρμολύοντα εἰς τὴν ἀτομικότητά του, καὶ οὕτω προκύπτει ἡ αὐθεντεία ἐνὸς ἐκάστου. Διὰ τούτου δὲν πρόκειται ὅμως νὰ ρηθῇ, ὅτι ἐν τῇ ἐπικῇ περιόδῳ οὐδὲν τούτων, ἡ οὐδεμία τέχνη ὑφίσταται· ἀπλῶς δὲν ἔχει μόνον ἀτομικὸν χαρακτῆρα. Ἀφοῦ ἡ ποιήσις εἶνε μόνον ἑκφρασις τῶν ζωσῶν ἀναμνήσεων τοῦ ἔθνους, ἰσχύει διὰ τὸ γενικόν τοῦτο ἀντικείμενον, καὶ εἰς γενικὸς καὶ ἐθνικὸς τύπος. Ὑπάρχουν λοιπὸν συγγραφεῖς

καὶ οὐδεμία καθ' αὐτὸ δημιουργεῖ τέχνη ἄνευ τεχνιτῶν, ἀφοῦ ἡ τέχνη αὕτη μένει πάντοτε αὐτῇ ἑαυτῇ ὁμοία. Διὰ τοῦτο ἡχοῦσιν ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐπικῆς ἐκείνης ἐποχῆς ᾠσματα καὶ παραδόσεις, ἀλλ' ἡ δὲ εὐρίσκει τις οὐδένα αὐτουργόν, ἡ ἰσχύει εἰς διὰ πάντας, ἡ ἐκ καὶ πολλούς, ἀλλὰ τόσον ὁμοίους πρὸς ἀλλήλους, ὥστε δύναται σχεδὸν νὰ ἐκληρωθῶσιν ὡς εἰς μόνος. Πρῶτον σὺν τῷ ἐσωτερικῷ λυρικῷ περιεχομένῳ γεννᾶται εἰς ἄρχων τῆς ποιήσεως, γίνεται δυνατὴ μίᾳ ἀληθὴς ὁργανικὴ ποικιλία καὶ ἀνομοιότης, ἡ ὁποία τότε ἀναπτύσσεται διὰ τῆς δραματικῆς ποιήσεως.

(Ἔπεται συνέχεια)

Γ. ΒΙΖΥΗΝΟΣ

ΕΠΕΙΣΟΔΙΑ ΕΚ ΤΗΣ ΦΥΣΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

ΤΟ ΒΟΥΤΥΡΟΔΕΝΔΡΟΝ

Τὸ βουτυροδένδρον εἶναι τὸ δένδρον, περὶ οὗ οἱ πάντες νῦν λαλοῦσι καὶ τοῦ ὁποίου δάση ὁλόκληρα ἀνεκαλύφθησαν εἰς τὰς κοιλάδας τῆς ἄνω Σενεγάλης καὶ πρὸς τὰς πηγὰς τοῦ Νίγηρος. Τὸ ὠραῖον τοῦτο φυτόν, τὸ ὁποῖον ὁμοιάζει πρὸς τὴν ἡμετέραν δρῦν καὶ περὶ οὗ τελευταίως ἐδόθησαν περίεργοι λεπτομέρειαι, εἶναι εὐεργέτημα τῶν μερῶν ἐκείνων τῶν ἐστερημένων αἰγῶν καὶ ἀγελάδων. Ὁ καρπὸς τοῦ φυτοῦ τούτου ὁμοιάζει πρὸς τὸ ἐσωτερικόν καστανίου, ἡ σὰρξ αὐτοῦ εἶναι λευκὴ καὶ συμπαγὴς καὶ ἔχει γεῦσιν εὐάρεστον. Αἱ γυναῖκες καὶ τὰ παιδιά μεταβαίνουν καθ' ἐκάστην εἰς τὸ δάσος καὶ κομίζουσι κάνιστρα ὁλόκληρα πλήρη ἐκ τῶν καρπῶν τούτου, τοὺς ὁποίους ὁ ἄνεμος κατέρριψεν.

Ὅταν οἱ καρποὶ ἀποξηρανθῶσιν ἐν κλιβάνῳ, θραύουσι τούτους καὶ τοὺς συμπιέζουσι, ζυμῶνουν δὲ τὴν σάρκα μέχρις οὗ σχηματίσῃ ὁμογενὴ ζύμην. Μετὰ ταῦτα τὴν ζύμην ταύτην θέτουσιν εἰς κάδον πλήρη ψυχροῦ ὕδατος καὶ πλήττουσι μέχρις οὗ τὸ βούτυρον ἀνέλθῃ εἰς τὴν ἐπιφάνειαν. Τέλος ἀφαιροῦσι τὸ βούτυρον, τὸ ὁποῖον πλήττουσιν ἐκ νέου ὅπως καταστήσωσιν αὐτὸ συμπαγέστερον.

Τὸ βούτυρον τοῦ δένδρου τούτου χρησιμοποιοῦσι διαρκῶς οἱ κάτοικοι τοῦ Νίγηρος καὶ τῆς Σενεγάλης· χρησιμεύει διὰ τὸ μαγεῖριον, τὸν φωτισμόν, τὴν κατασκευὴν σαπῶνων καὶ τὸν καλλωπισμὸν τῶν φιλαρέσκων Νιγηριανῶν, αἵτινες στιλβώνουσι τὴν οὐλὴν αὐτῶν κόμην διὰ τοῦτο. Τὸ βούτυρον τοῦτο εἶναι σκληρότατον καὶ διὰ τοῦτο χρήσιμον εἰς τὰς θερμὰς ταύτας χώρας, ἐν αἷς τὸ κοινόν βούτυρον ρεεῖ ὡς ἀπλοῦν ὕδωρ.

Ὁ ταγματάρχης Γκαλλιέρη πιστεύει ὅτι τὸ φυτικόν τοῦτο βούτυρον δύναται νὰ χρησιμοποιηθῇ καὶ ἐν Εὐρώπῃ, διότι εἶναι δυνατόν δι' αὐτοῦ νὰ κατασκευασθῶσιν εὐκολώτατα οὐ μόνον σάπωνες, ἀλλὰ καὶ κηρία. Τὸ βέβαιον εἶναι ὅτι ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν ὀγκῶν τοῦ Νίγηρος ὑπάρχουσι πυκνὰ δάση βουτυροδένδρων, ὧν ἡ ἐκμετάλλεσις δὲν θὰ βραδύνῃ νὰ ἐπιτευχθῇ, καθ' ὅσον μάλιστα ἡ τιμὴ καὶ αὐτοῦ τοῦ κοινοῦ βουτύρου κατέστη τοιαύτη, ὥστε

ταχύτατα ν' ἀναγκάσῃ τοὺς ἀνθρώπους νὰ ἐνασχο-
ληθῶσι καὶ περὶ τοῦ φυτοῦ τούτου, ὅπερ ἐν τῷ
καρπῷ αὐτοῦ οὐ μόνον βούτυρον ἐγκλείει ἀλλὰ καὶ
σάπωνα καὶ κηρία.

Μετὰ τὸ βουτυρόδενδρον ἰδοὺ ἕτερον ἀφρικανικὸν
δένδρον τὸ γαλακτοδένδρον ἀνάλογον τῷ ὑπὸ τοῦ
Οὐμβδόλδου ἀνακαλυφθέντι ἐν Βενεζουέλλᾳ τῆς νο-
τίου Ἀμερικῆς. Τὸ ἀφρικανικὸν γαλακτοδένδρον
παράγει χυμὸν ἄφθονον γαλακτώδη χρώματος λευ-
κοῦ καὶ γεύσεως εὐαρεστοτάτης. Ὁ ἰθαγενὴς ἀνευ-
ρίσκει ἐν αὐτῷ οὐ μόνον ποτὸν ὑγιεινὸν καὶ δροσε-
ρὸν ἀλλὰ καὶ τροφὴν ἐπίσης πολυτίμον καὶ οὐσια-
στικὴν, ὅπως εἶναι τὸ γάλα τῶν ἡμετέρων ποιμνίων,
οὗτινος κέκτῃται τὴν γλυκεῖαν ὁσμὴν καὶ τὰς
ἐνδυναμωτικὰς ιδιότητας.

Ὅπως ἐξ αὐτοῦ ληφθῇ τὸ γάλα ἀρκεῖ νὰ γαρα-
χθῇ ὁ φλοιὸς καὶ ἀμέσως τοῦτο ἐξέργεταί. Ἀπάν-
των τῶν γαλακτοδένδρων τὸ σπουδαιότερον εὐρί-
σκεται ἐν Ἀμερικῇ, ἐντὸς τῶν δασῶν τῆς Ἀγ-
γλικῆς Γουϊάνης. Οἱ αὐτόχθονες καλοῦσι τοῦτο
ὑά-ὑά, ὅπερ σημαίνει γλυκύ-γλυκύ. Πράγματι τὸ
ἐξ αὐτοῦ ἀπορρέον γάλα εἶναι γλυκὺ καὶ δικαίως
οἱ ἰθαγενεῖς, ὡς ἱερὸν θεωροῦσι τὸ δένδρον τοῦτο.

Τὸ ὑά-ὑά φύεται συνήθως παρὰ τὰς ὄχθας τῶν
λιμνῶν καὶ ποταμῶν. Ἡ ἐντεριὴν καὶ ὁ φλοιὸς
αὐτοῦ ἐγκλείουσι τόσον γάλα, ὥστε ὅταν κόπτῃται
τὸ δένδρον τοῦτο τὰ ὕδατα καθίστανται λευκὰ ἐπὶ
μίαν σχεδὸν ὥραν. Τὸ δένδρον τοῦτο ἀποτελεῖ τὸν
πλοῦτον τῶν χωρῶν ἐκείνων.

Ἐν Ἀφρικῇ ἔχων τις βουτυρόδενδρα καὶ γαλα-
κτοδενδρα δὲν ἔχει ἀνάγκην ποιμνίων, σταύλων καὶ
ποιμνίων· ἐν δὲ τῇ Γουϊάνῃ ὁ κεκτημένος τὸ γα-
λακτοδένδρον, δύναται νὰ εἴπῃ, ὅτι δὲν ἔχει φυτὸν
ἄλλ' ἀληθῆ μαστόν.

N. X. ΑΠΟΣΤΟΛΙΔΗΣ

ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΑΠΑΤΗ

(Μῦθος)

Ἀπὸ μικρὸ παιδί εἶταν ὁ φίλος μου μανιακὸς
γιὰ τὰ ζᾶ· τ' ἀγαποῦσε καλῆτερα ἀπὸ τὰ παιδιὰ
του καὶ ἀπὸ τὰ μάτια του· εἶταν νὰ τρελλαθῇ γιὰ
ταῖς κόταις, τοὺς κοκκόρους, γιὰ ὅλα. Ὅταν ἐπά-
γαινε στὸ χωριὸ δὲν ἄφινε γειτονιὰ ἀκύταχτη.

— Τί ὁμορφὴ κότα ποὺ θρέφεις, ἔλεγε στὴ μία·
τί περήφανο κοκκόρο μοῦχεις, ἔλεγε στὴν ἄλλην.

Ὅλοι οἱ φίλοι του τὸν ἤξευραν γιὰ τὴ μανία
του καὶ γι' αὐτὸ τὸν ἐκραζαν κοκκορόμυαλο. Ὅμως
εἶταν καλὸς φίλος· τὸ παραμικρὸ ἐπίστευε.

Ἡ αὐλή τοῦ σπιτιοῦ του εἶταν γιομάτη ἀπὸ
κοκκόρια, κότες, κουτογάλλικα, χῆνες καὶ ἀπὸ
κάθε λογῆς πουλὶ τῆς ὁμορφάδας καὶ τῆς κοιλιᾶς.

Μία μέρα ἐπῆγα νὰ τὸν βρῶ· εἶταν μεσημέρι·
σὰν ἀδέρφια ἐκουθεντιάζαμε· ἡ ὁμιλία εἶταν γιὰ
τὰ πουλιά. Τὰ κοκκόρια ἐφώναζαν περήφανα κάτω
στὴν αὐλή.

— Ἐ! μοῦ λέει ὁ φίλος μου, σὰν φιλόσοφος,
μπορεῖς νὰ μαντέψῃς;

— Σὰν τί πράμα. . .

— Ποιὸς εἶναι ὁ καλῆτερος κοκκόρος στὴν αὐλή
μου.

Ἐγέλασα γιὰ τὸ στοίχημα καὶ ἐκύταξα τὸ φίλο
μου μὲ λίγο θαυμασμό.

— Βλέπω πῶς γελάς μου εἶπε, σοῦ φαίνεται
δύσκολο;

— Καὶ πολὺ· πῶς θὰ μπορέσω φίλε μου, νὰ
μνῃτέψω ποιὸς εἶναι ἀπ' ὅλους τοὺς κοκκόρους σου
ὁ καλῆτερος, ἀφ' οὗ δὲν τὸν κύταξα ἀπὸ κοντά, δὲν
τὸν ἐπίασα στὰ χέρια καὶ δὲν εἶδα τὴ ράτσα του.

— Ὅλα αὐτὰ δὲν χρειάζονται γιὰ νὰ τὸν γνω-
ρίσῃς, ἀπὸ τὴν καλῆτερη καὶ μεγαλῆτερη φωνὴ
μπορεῖς νὰ καταλάβῃς. Νῆ! ἀκούς αὐτὸν ποῦ φω-
νάζει, αὐτὸς θὰ εἶναι καὶ ὁ καλῆτερος, πιστευσέτο,
γιατὶ μοῦ τῶπαν πολλοί.

Αὐτὸς ὁ νόμος τοῦ καλοῦ φίλου μου μοῦ φά-
νηκε σὰν δύσκολος· καὶ ἤθελα νὰ πῶ μὰ τὸν
ἄρηκα, γιὰτὶ ἐπίστευα πῶς κατὶ θὰ ξέρῃ, ἀφ' οὗ
εἶχε τόση μάθηση σ' αὐτά.

Εἶχα φύγῃ.

Κάθε πρωὶ μὲς τὰ χαράματα τὰ κοκκόρια τῆς
γειτονίας δὲν μ' ἄφιναν ἥσυχο. Ἐνας κοκκόρος μὲ
τρομερὴ καὶ διαπεραστικὴ φωνὴ ἔκανε τὴ γειτονιὰ
ἀνάστατο. Ἀπὸ τὸ δωμάτιο μου τὸν ἐθάμαζα, γιὰ
τὴ ξάστερη φωνή του ποῦ περνοῦσε ἀπὸ τὴν μιὰ
στὴν ἄλλη ἄκρη τῆς γειτονίας. Ἐθυμήθηκα τὰ
λόγια τοῦ φίλου μου καὶ ἐπίστευσα πῶς θὰ εἶταν ὁ
πλεῖο γερὸς καὶ ὁμορφος κοκκόρος τῆς γειτονίας. Τί
καλὸς κοκκόρος ποῦ θὰ εἶναι, εἶπα μὲ τὸ νοῦ μου...

Μία μέρα ἐπισκέφτηκα τὴ γειτονίσα ποῦ εἶχε
τὸν ξακουσμένο πετεινό· ἀπὸ θαυμασμὸ θέλησα νὰ
τὸν διῶ· ἐπῆγα κάτω στὴν αὐλή.

Τὸν εἶδα, τὸν ἐζύγωσα. . .

Πόσο λαθμενὴ εἶταν ἡ ιδέα μου. Ἐνας ἀφτί-
ρουγος, λιγνὸς κακομοίρης, εἶταν ὁ φημισμένος καὶ
τρομερὸς πετεινός.

Ἄλλο δὲν ἐθυμήθηκα παρὰ τὴν ἀπάτη τοῦ φί-
λου μου, τὴ δική μου, καὶ τῶν πολλῶν.

Κέρκυρα

ΗΛ. Α. ΣΤΑΥΡΟΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΑΝΑΛΕΚΤΑ

Τὰ φυσιογραφικὰ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ἐν τῷ φυσιογραφικῷ μουσεῖῳ Βασιλεῦσος ἐξετέ-
θησαν ἐντὸς ὑαλίνων δοχείων τὰ προϊόντα, ἅτινα δύ-
ναι τις νὰ λάβῃ ἐκ τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος.

Ὡτῶ ἐκ πτώματος ζυγίζοντος 6 $\frac{1}{2}$ ὀκάδας ἐλή-
φθησαν 37 ὀκάδες καὶ 176 δράμια ὕδατος, ὅπερ
ἐκτίθεται ἐντὸς μεγάλῃς βουκάλειος ἐκπλήσσον τοὺς
πολλοὺς, οἵτινες ἀγνοοῦσι τὸ ποσὸν τοῦ ὕδατος, ὅπερ
ἐμπερικλείει τὸ ἀνθρώπινον σῶμα· ἕτερον ὑάλινον δο-
χεῖον περικλείει τὸ ἐκ τοῦ σώματος ληφθὲν λεύκωμα
(ἀσπράδι), ζυγίζον 1 ὀκτὴν καὶ 168 δράμια. Πλάξ
ζυγίζουσα 3 ὀκάδας καὶ 360 δράμια δεικνύει τὸ ποσὸν
τῆς κόλλας, ὅπερ ἐξήχθη ἐκ τοῦ σώματος. Εἰς ἕτερον
ὑάλινον δοχεῖον εὐρίσκεται ἐλόκληρον τὸ καθαρὸν λι-
πος, ζυγίζον 13 ὀκάδας καὶ 182 δράμια, ἐνῶ ἐκ τῶν
ὀστέων ἐλήφθησαν 3 ὀκάδες καὶ 126 δράμια φωσφορι-
κοῦ Ἀσβεστίου καὶ 156 δράμια ἀνθρακικοῦ Ἀσβεστίου,
ἐπιδεικνυμένα ὡσαύτως. Πρὸς τούτοις ἐλήφθησαν ἀνά

155 περίπου δράχμα (εὐρισκόμενα εἰς μικρὸν δοχεῖον): σπυγάρου, ἀμβλίου, φθωριασθέντος καὶ γλωριονατρίου (μαγειρικοῦ ἀλάτος). Κατὰ ταῦτα ἐξήχθησαν ἐκ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος:

Ἰώον	=	37	ὀκτώ.	176	δράχμα
Λεύκιμα	=	1	"	168	"
Κόλλα	=	3	"	360	"
Λίπος	=	13	"	162	"
Φωσφορικόν	=	3	"	126	"
Ἀσβεστιον	=	0	"	156	"
Ἀνθρακικόν	=	0	"	156	"
Ἀσβεστιον	=	0	"	156	"
Σάκχαρον	=	0	"	156	"
Ἀμύλον	=	0	"	156	"
Φθωριασθέντος	=	0	"	156	"
Μαγειρ. ἄλας	=	0	"	156	"
Ἐν ὅλῳ	=	61	"	200	"

Ἐτέρα ἀξιόλογος συλλογὴ περιλαμβάνει τὰ χυρῶντα στοιχεῖα ἐξ ὧν ἀπαρτίζεται τὸ ἀνθρώπινον σῶμα, ἔχοντα ὡς ἑξῆς:

Ὁξυγόνον	=	36	ὀκτώ.	320	δράχμα
Ἰδρυόγονον	=	6	"	0	"
Ἄζωγον	=	1	"	80	"
Ἀνθρῶξ	=	1	κυβικός πους		
Χλωρίον	=			40	"
Φθώριον	=			30	"
Φωσφόρον	=			166	"
Θεῖον	=			30	"
Νάτριον	=			20	"
Ἰάλιον	=			10	"
Σίδηρος	=			1	"
Ἀσβεστιον	=			500	"

Τὸ δηλητηριώδες τῆς Γρίπης.

Οἱ γριμικοὶ Γρίπτες καὶ Λάδελλ εὗρον τελευταίως εἰς τὰς ἐκκρίσεις τῶν ἐκ γρίπης (ἐμφλουέντης) πασχόντων πτωμάτων τινὰ ἀξιοσημειώτους ἔχουσιν ἰδιότητάς. Ἀυτὴ εἶνε λευκὴ κρυσταλλικὴ οὐσία, εἰσαγομένη δὲ εἰς τὸν ὄργανισμὸν ἐν μικροτάτῃ δόσει προκαλεῖται σπυρὸν πυρετὸν καὶ ἐν ἀκρίᾳ μεγαλειτέρᾳ δόσει ἐπιφέρει τὸν θάνατον. Πτωμαίνει καλοῦνται γενικῶς τὰ ἐν τοῖς πτώμασι παρὰχόμενα ἀκρολεῖθ' δηλητήρια, ἡ δὲ ἐν λόγῳ ἐν τῷ ζῶντι ὄργανισμῷ παρὰχθεῖσα φαίνεται νὰ εἶνε προϊόν τῆς δράσεως ἡ ἀποσυνθέσεως τῶν μικροβίων τῆς γρίπης ἐν τῷ σώματι, εἰς αὐτὴν δὲ ὁφείλεται κατὰ κύριον λόγον ὁ πυρετός καὶ τὰ λοιπὰ φαινόμενα τῆς ἐμφλουέντης.

Τὸ ἔργον τῶν σκωλήκων.

Οἱ σκωλήκες, τὰ μικρὰ καὶ ἀπόκληρα ἐκείνα ζῶα, ἐπὶ τῇ θάλῃ τῶν ὑποίων ἀποστρέφουσι ἐξ ἀηδίας τὸ πρόσωπον, δὲν εἶνε καὶ τὸσον ἄχρηστα εἰς τὸν ἄνθρωπον καὶ τὴν ζωὴν καθ' ὅλου φύσιν, ὅσον κοινῶς νομίζομεν. Οἱ σκωλήκες εἶνε ἀληθῶς οἱ προστάται, οἱ πρωτεργαταί τῆς φυτικῆς ζωῆς· διανοίγουσιν ὅπας καὶ μικρὰ χάρματα ἐντὸς τῆς γῆς, καταστρέφουσι τὴν συμπύκνυσιν αὐτῆς συστάσιν καὶ τὴν καθιστώσιν ἐπιτηδεύουσαν ὡς ἐπὶ τοῦς ὑπερῶς καὶ τὰς ἵνας τῶν φυτῶν παρὰσφύρουσιν ἄχρητα, μίσχους ρύλλων καὶ μικροὺς κλάδους ἐντὸς τῶν ὀπῶν ἐκείνων καί, τέλος, συσσωρεύουσι ἐπ' αὐτῶν τόσους μικροὺς βόλους γῆς, ὥστε μεταβάλλουσι πολλὰκις τὸ ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τῶν ἐδαφῶς εἰς γόνιμον καλλιεργήσιμον ἄγρον.

Οἱ σκωλήκες ἀνασκάπτουσι τοις τοιςτρόπως τὴν γῆν καὶ κατακύνουσι ποσότητά τιναν ἐξ αὐτῆς χάριν τῶν περιεχομένων φυτικῶν οὐσιῶν, ἐξ ὧν τρέφονται, εἴτα δὲ διὰ τῶν περιτωμάτων τῶν, καθὼς ὑπελόγησεν ὁ Δάρ-

βιν, φέρουσιν ἐτησίως εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ ἐδαφῶς δέκα περίπου τόνους χρώματος κατὰ στρέμμα.

Ἄνευ λοιπὸν τῶν σκωλήκων ἡ γῆ θὰ ἦτο παρθένος, συμπύκνη, ἀκατέργαστος, καὶ ἐπομένως ἄγονος· τοῦτο συνέβη πολλὰκις, ὅτε οἱ σκωλήκες, εἴτε ἐκ τύχης εἴτε σκοπίμως καταστρέφοντο, τὸ δὲ ἔδαφος ἀνέκτησε τὴν ἀπολεσθεῖσαν γονιμότητά του τότε μόνον, ὅτε οἱ σκωλήκες ἐπανέλαβον τὸ γονιμοποιῶν ἔργον τῶν.

Τὶ ἀξίζουν αἱ γυναῖκες.

Σίσερκα αἵτινες ἐκδότηζον ἄλλοτε 30-40 ρούβλια πωλοῦνται σήμερον πρὸς 150 ρούβλια, τοῦτο δὲ προέρχεται τὸ μὲν ἐκ τῆς προϊούσης συνεχῶς ἐξουστρώσεως τῶν γενοφύτων ζωῶν εἰς τὰ δάση τῆς Σιδηρίας, τὸ δὲ διότι ἐν Γερμανίᾳ καὶ ἀλλοῦ ἐδωκεναιόση ἡ ζήτησις τῶν σισυριῶν, αὐξάνουσα πάντοτε σὺν τῇ αὐξήσει τοῦ πληθυσμοῦ τῶν πόλεων. Συνέπεια τοῦτου εἶνε ὅτι βαθυμῆρον ἀρχονται ὑποκαθιστάμενοι αἱ πολυτίμητοι γούναϊ δι' εὐθηνότερον καὶ ἰδίως τοιοῦτων κυνικῆς καὶ γαλικῆς γαλικῆς προελεύσεως· αἱ τοιαῦτα ὅμως δὲν φέρονται μὲ τὰ φυσικὰ αὐτῶν χρώματα ἀλλὰ βύθονται, ἡ δὲ βύθις αὐτῶν τοῦ βαθυμῆματος ἔρχεται νὰ λαμβάνῃ μεγίστας διαστάσεις. Δοραὶ γαλῶν, αἵτινες ἄλλοτε ἐπωλοῦντο πρὸς 2 καπνίαι, τιμῶνται σήμερον 30-40 καπνίαι· εἰς πολλὰ μέρη ἔρχισεν ὡς ἐκ τοῦτου συσταγματικὴ γαλιτορρία· αἱ δοραὶ συγκεντρύνονται εἰς τὰς πόλεις ὅπου μεταβάλλονται εἰς «ἀλώπεκας» ἐνῶ τὰς δορὰς τῶν σκωλήκων μετασκευάζουσιν εἰς «Σκωλὸν».

Τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου.

Κατὰ τὰς νεωστὶ ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ ἀεροπλοίου «Βασιλικῶν» γενομένης καταμετρήσεως, τὸ μέγιστον βάθος τῆς Μεσογείου θαλάσσης εὐρίσκεται εἰς τὸ Ἰόνιον Πέλαγος, περίπου εἰς τὸ γεωγραφικὸν πλάτος τῆς Κρήτης, καὶ μεταξὺ τῆς νήσου ταύτης καὶ τῆς Σικελίας. Ἐκεῖ ἐπὶ ἐκτάσεως ὅς ἐστι σχεδὸν μιστῶν εὐρέθῃ διὰ τῆς βολίδος βάθος 4000 μέτρων κατὰ μέσον ὅρον. Αἶαν ἐνδιαφέρων εἶνε ὅτι, καθ' ἃ σήμερον ἔχει ἡ Γεωλογία, τὸ βαθύτατον τοῦτο μέρος τῆς Μεσογείου φαίνεται ὅτι εἶνε συνάμα καὶ τὸ ἀρχαιότατον, εἰς τὸ ὅποιον προστεθήσαν τὰ ἄλλα, καὶ τὸ ἀρχιπέλαγος ἐν μέρει, μόλις εἰς σχετικῶς νεωτέραν ἐποχὴν, καὶ μετὰ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἀνθρώπου. Οἱ Ἰταλικοὶ θαλάσσιοι χάρται σηματοῦσι τὴν βαθύτατον ταύτην καθύψην διὰ τοῦ ἐνόματος τοῦ διευσθύνοντος τὰς ἰταλικὰς ἐρεῦνας τοῦ βάθους τῆς θαλάσσης, δηλ. τοῦ ἀντιναυάρχου Magnaghi.

Τὸ μικρόβιον τοῦ τυφού.

Καθ' ἃ ἀνακάλυψεν ὁ Δυζαρδὲν Βωμῆς εἰς τὴν ἰατρικὴν ἀκαδημίαν τῶν Παρισίων, ἀνεῖρον οἱ κ. κ. Δυδιέρ καὶ Βροῦλ τὸν πρόξενον τοῦ κοιλιοδόφου. Εἶνε διπλόκοκκος εὐρισκόμενος κυρίως εἰς τοὺς πνεύμονας τοῦ ἀσθενοῦς, σπανιότερον δὲ εἰς τὸ αἷμα, τὸν σπλῆνα κ.λ.π.

Ἡ μεγίστη ὁδὸς γῆς.

Ὁ δανικὸς τύπος πραγματεύεται τὸ ζήτημα τῆς κατασκευῆς μακροῦ Τεῦννελ κάτω τοῦ μεγάλου Βέλγ, μεταξὺ Ζεελάνδης καὶ Φύνεν. Ἀφορμὴν εἰς τὸ σχέδιον τοῦτο ἔδωκεν ἡ δυσκολία τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὸν χειμῶνα· ἵνα ἔλθωσιν ἐκ Ζεελάνδης κατὰ τὸν καιρὸν τῶν παγετῶν, ἀσφαλῆ συγκοινωνίαν μὲ τὴν ἡπειρωτικὴν Εὐρώπην καὶ δι' αὐτῆς μὲ τὴν Ἀγγλίαν εἶνε ἀπαραίτητον τὸ Τεῦννελ (υποβρύχιος σήραξ) ὑπὸ τὸν μέγαν Βέλτ ἀπὸ τοῦ Ἀλσκιῶ Πόντ διὰ Σπρόγγες εἰς Κουνδσέδε.